

הישיבה המאה-ותשעים-ושתיים של הכנסת השביעית

יום שני, י"ד סיון תשל"א (7 יוני 1971)

ירושלים, הכנסת, שעה 16.00

א. דברי ברכה של יושב-ראש הכנסת למשלחת הפרלמנטרית מגרמניה

לישראל, ואנו מקדמים אותו ואת חבריו למשלחת בברכה חמה.

אנו רואים בביקור המשלחת ביטוי כן להבנה וליחס של רצון טוב של גרמניה הפדרלית למדינת ישראל ומבי-עים את תקוותנו, כי ביקור זה יהיה לברכה ולתועלת למערכת היחסים החיובית והפורת בין שתי מדינותינו.

היו"ר ר. ברקת:

אני מתכבד לפתוח את ישיבת הכנסת. חברי הכנסת, נמצאת עמנו היום משלחת הבונדסטג של הרפובליקה הפדרלית של גרמניה, אשר באה לארץ לביקור גומלין, כאורחת הכנסת. בראשה עומד סגן יושב-ראש הבונדסטג, פרופסור קרלו שמיד, ידיד ותיק ונאמן

ב. מסמכים שהונחו על שולחן הכנסת

לדיון מוקדם: 1. חוק התפוזות הכנסת השביעית, תשל"א-1971 - הצעת חבר-הכנסת מנחם בגין. הצעה זו באה במקום הצעת חוק שהונחה על שולחן הכנסת ביום 22 במארס 1971.

2. חוק יסוד: הכנסת (תיקון) - הצעת חבר-הכנסת מאיר אביזור.

כן הונחו: 1. תיקון טעות בדברי ההסבר לחוק לתיקון פקודת הבנקאות (מס' 8) (תיקון), תשל"א-1971; 2. שנתון סטטיסטי 1969/70 - מטעם משרד התקשורת; 3. דין-וחשבון שנתי, תשל"ל-תשל"א, על שירות בתי-הסוהר.

היו"ר ר. ברקת:

עתה נשמע הודעה על-המסמכים שהונחו על שולחן הכנסת.

מוכני הכנסת ה. ליאור:

ברשות יושב-ראש הכנסת, הנני מתכבד להודיע, כי הונחו היום על שולחן הכנסת:

לקריאה שנייה ושלישית: 1. חוק הנכים (תגמול-לים ושיקום) (תיקון מס' 6), תשל"א-1971 - שחזר מוועדת העבודה; 2. חוק משפחות חיילים שנספו במערכה (תגמולים ושיקום) (תיקון מס' 7), תשל"א-1971 - שחזר מוועדת העבודה; 3. חוק דיני עונשין (דרכי ענישה) (תיקון), תשל"א-1971 - שחזר מוועדת החוקה, חוק ומשפט.

ג. הודעת יושב-ראש ועדת החוקה, חוק ומשפט

תית לתיקון חוק האזרחות, כפי שגם הודיע יושב-ראש ועדת החוקה, חוק ומשפט במליאת הכנסת ביום כ"ב באייר - 17 במאי 1971, בהביאו אותה לקריאה שנייה ושלישית.

הצעתו הפרטית של חבר-הכנסת הלוי לתיקון חוק האזרחות הועברה על-ידי הכנסת לטיפול של ועדת החוקה, חוק ומשפט ביום כ' באדר תשל"א - 17 במארס 1971.

היו"ר ר. ברקת:

הכנסת רושמת לפניה את הודעת יושב-ראש ועדת החוקה, חוק ומשפט.

היו"ר ר. ברקת:

רשות להודעה ליושב-ראש ועדת החוקה, חוק ומשפט.

יוסף גולדשמידט (יו"ר ועדת החוקה, חוק ומשפט):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. בהתאם לסעיף 116(ב) לתקנון הכנסת הנני מתכבד להודיע כי חבר-הכנסת בנימין הלוי חוזר בו מהצעת החוק הפרטית שלו - חוק האזרחות (תיקון), לפי הודעתו בישיבת ועדת החוקה, חוק ומשפט מיום ב' בסיון תשל"א - 26 במאי 1971.

חבר-הכנסת הלוי נימק החלטתו זו בכך, כי לגופו של עניין התמוגה הצעת חוק זאת עם הצעת החוק הממשל-

ד. חוק שיפוט בתי-דין יהודים קראים (נישואין וגירושין), תשל"א-1971 *

(קריאה ראשונה)

ונסיים אותו בתשובת שר הדתות. רשות הדיבור לחבר-הכנסת לורנץ, ואחריו לחבר-הכנסת נסים.

שלמה לורנץ (אגודת ישראל):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. רצוני לנצל את הדיון על בעיית הקראים, שהיא טרגדיה מיוחדת במינה,

היו"ר ר. ברקת:

הכנסת תעבור לסעיף ג' בסדר-היום: חוק שיפוט בתי-דין יהודים קראים (נישואין וגירושין), תשל"א-1971, קריאה ראשונה. שר הדתות הביא את הצעת החוק והוויכוח התחיל ב-16 בפברואר 1971. נמשיך את הוויכוח

* רשומות (הצעות חוק, חוב' 923).

הקראים. וכפי אמרתו של רב סעדיה גאון, הקראים — "קרעים שלא מתאחים לעולם".

ומכיוון שקשה כל כך לתקן, ולפעמים אי-אפשר לתקן כשמדובר בחטאים שנוגעים לענייני משפחה, הרי הלכה והעצה: אל נא אחי תרעה, אל תשגו, אל תעשו דבר בלתי אחראי ממנו עלולים לסבול בניכם ובני בניכם. אם אדם גורם רע לעצמו — מילא. אבל למען השם אל תאכלו לפחות מבוסר שכזה שלא רק שיניכם אלא גם שיני בניכם תפחיתו.

האמינו לי שמבחינה אגואיסטית של היהדות החד-דית, הנהגת נישואין אזרחיים ודאי היתה מקילה עלינו. ודאי היינו יכולים לארגן את עניינינו יותר לפי רוחנו. גם טוב היה לנו להיפטר מהביקורת הדוקרנית על כפייה וסחטנות דתית. האמינו לי, חברי כנסת, שהסיבה היחידה לכך שאנו נאבקים כדי שהנישואין והגירושין יהיו כדת משה וישראל, זוהי אחריות. אחריות לכלל ישראל, לא לבנינו, אלא לבניכם אתם. אנו רואים בחוש ממש את התוצאות האיומות לדורות. אנו לא רוצים שחלק מעמנו יגיע שוב, חס ושלום, לגורל הקראים שהתנוונו, ולמעשה חדלו כמעט מלהתקיים. מבחינה מספרית הם בסך הכל 6,000 נפש, ומבחינה דוחנית, הם בעיה ללא פתרון.

חברי-הכנסת ישעיהו ביקש לנצל את החוק המוצע של בתי-דין קראי בתקדים להקמת בתי-דין לקונסרבטיבים ורפורמים. חברי-הכנסת ישעיהו, האם אתה רוצה להזמין טרגדיות לדורות?

ישראל ישעיהו-שרעבי (המערך, עבודה-מפ"ם):
הטרדיות הן תוצאה של קיצוניות, והקראים סוב-
לים משום שנקטו קו קיצוני.

שלמה לורנץ (אגודת ישראל):
הטרדיות הן תמיד תוצאה של שגיאות. אלה שלא עשו שגיאות לא סובלים ואלה שעשו שגיאות בניהם ובני בניהם סובלים אחריהם. ודאי, אין לך תקדים שהקיצו-ניות הביאה נזק לאותם חוגים שאתה יכול להתפאר בהם שהחזיקו מעמד כיהודים גאים בעלי ערך, מאז ועד עתה.

ישראל ישעיהו-שרעבי (המערך, עבודה-מפ"ם):
אז היו מתונים.

שלמה לורנץ (אגודת ישראל):
הם לא שינו כקוצו של יוד ביהדות שלהם. אם אלה קראים מתונים, גם אני מתון.

חברי-הכנסת ישעיהו, לפני שבועות ספורים קראנו בעתונות על ויכוח מוזר בין בתי-דין רבניים לבין בית-המשפט העליון. המדובר היה בזוג של יהודי ופרוטסטנט-טית שהתחתנו באמויקה לפני רבני רפורמי, והוא נתן להם תעודה שהנישואין הם כדת משה וישראל. בית-המשפט העליון פסק שאין שום תוקף דתי למסמך זה, כי לא ייתכן "כדת משה וישראל" בין יהודי ופרוטסטנט-טית. בית-הדין הרבני אמר: קשה להעלות על הדעת שאפילו רבני רפורמי היה מחתן יהודי עם פרוטסטנטית כדת משה וישראל...

אורי אבנרי (העולם הזה-כוח חדש):
יש רבבות נישואים כאלה באמריקה. רבבות.

שלמה לורנץ (אגודת ישראל):
כן, אתה מאשר את מה שבית-המשפט העליון אישר ומה שאני רוצה לקבוע, ולכן דווקא בית-הדין הרבני

כדי שולמד משיאה שנעשתה לפני כ-1200 שנה וגרמה בכייה לדורות; נלמד מזה להיות אחראים יותר במה שנוגע לאחדות האומה, ולא נחזור על שגיאות גורליות דומות.

במה שנוגע לכת הקראית נתקיים הפסוק "אבות אכלו בוסר ושיני בנים תקהינה". השיאה של פירוד מההלכה הנצחית נעשתה על-ידי אבות הקראים לפני יותר מאلف שנה. הם הם שאכלו את הבוסר, ושיני בנים, דור אחרי דור, תקהינה. הקראים של היום יכולים, ובצדק, לקבל ולקונן בנוסח הפסוק מאיכה: "אבותינו חטאו ואינם, ואנחנו עוונותיהם סבלנו".

חברי הכנסת, ידוע לכולנו הכלל: "לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות, איש בחטאו יומתו". אנו יודעים שגם החטאים הגדולים ביותר של אבות אינם מחייבים ואינם גורמים עונש לבנים. היוצא מן הכלל היחיד, דומני, הוא, כאשר החטא הוא במה שנוגע לדני המשפחה. על זה נאמר: "מעוות לא יוכל לתקון". וכדרשת חז"ל: זה שבא על אשת איש ומוליד ממנה ממזר.

שואלים אותנו, טוענים נגדנו, רוגזים על הרבנים וטוענים: איפה היא מידת הרחמים, למה לא תמצאו דרך להקל? טענה זו מושמעת אם בקשר קראים, אם בקשר לגיון או לממזרות וכדומה. חברי הכנסת, האם באמת זוהי דמות הרבנים המוכרת לכם? האם זוהי זמרתו של אותו רב שאתם מכירים — איש אכזר, רע לב? נדמה לי שגם המתנגד התקיף ביותר לגדולי התורה, לאדמו"רים ולרבנים לא יתכחש לכך, שאם קיים עדיין קצת טוב לב בעולמנו האכזרי והמדושה, הרי טוב זה מצוי בעיקר אצל אלה הנמצאים בד' אמות של ההלכה. הם טובים ומייטיבים בכל מה שהם יכולים לעורר, אבל במה שנוגע לדן תורה, הרי, להבדיל מן האפיפיור, הם אינם בעלים עליו, הם קשורים בדן כפי שנקבע בתורה שבכתב ובתורה שבעל-פה. ברגע שהם ירצו חס ושלום לסור מההלכה הפסוקה, הרי חדלו להיות רבנים.

חז"ל בסנהדרין (צ"ט ע"ב) אומרים: מה זה אפיקורס? זה שאומר: מאי אהני לן רבנן? מעולם לא התירו את העורב ולא אסרו את היונה. — מי שיש לו מושג בענייני רבנים יודע שרב לא יכול לשנות, לא להתיר את האסור ולא לאסור את המותר.

מכאן הטרדיה הגדולה והמצערת של הכת הקראית, כי אין טרגדיה גדולה מזו, שאנשים סובלים כיהודים מבלי שיהיה להם הגמול, הזכות והסיפוק הרוחני של יהודי. תמיד ריחמתי, ובמיוחד בימי השואה הנאצית על אלה שבעיני הנאצים נחשבו ליהודים ובעיני עצמם לא היו יהודים ומעולם לא נזכו לנחת היהודית. כל חלקם כיהודים בא לידי ביטוי בסבל ובדיכוי.

חברי הכנסת, עלינו ללמוד מהטרדיה של הקראים בקשר לכמה סוגיות אקטואליות היום. מדברים, תובעים גיור שלא כהלכה. במסגרת ההלכה ברור שמקילים במידה מירבית. רק מי שאין לו כל מושג בענייני הלכה, כמו שר הקליטה, השר פלד, שלקח חלק בוויכוח זה, יכול לטעון שממדרים את חייהם של גרים. הוא לא יודע כמה עשרות מצוות עשה ולא תעשה יש בקשר לגרים.

מדברים, תובעים נישואין אזרחיים וכד'. דורשים זאת מתוך כוונה להקל ולא מבינים שאולי תחילתו אמנם מתוקה, אבל הסוף הוא מר, והם ממיטים אסון על בנים ובני בנים לדורי דורות, כדוגמת הטרדיה של

ואיסורים שאינם מצויים בדין הרבני. דרך משל: מספר איסורי העריות אצל הקראים גדול יותר, ולכן אוסרים הם על בן עדתם להינשא ליהודיה רבנית כיוון שיש חשש שהיא בת לנישואי איסור. דוגמה נוספת: לפי ההלכה היהודית הרבנית גר נחשב ליהודי לכל דבר. מרגע שנתגייר הוא בן הלאום היהודי והנישואין עמו כאילו היו נישואין עם יהודי מלידה. לא כן סבורים הקראים. לדידם גוי שנתגייר אסורים הנישואין עמו.

אין לשמוע מדוגמאות אלה טרניה על שיהודים קראים דבקים בדיניהם אלה. זוהי זכותם. אולם כל זמן שדיניהם שונים מהדין של היהודים הרבניים, וכל צד רואה בצד השני כסור בנישואין עמו, אין להתעלם מהקשיים ההדדיים האובייקטיביים לאיחוי הקרע ואל לנו להלקות את עצמנו בלבד. אולם אין לסבול את המצב הקיים בתחום המעמד האישי של בני העדה הקראית. עד היום אין לעדה הזאת רשות מוסמכת אשר תסדיר את כל ענייני האישות שלהם ותטפל בהם. מצד אחד, בתי-דין הרבניים חייבים לפסוק לפי הדין המהותי החל עליהם, שהוא דין תורה, ואין הם רשאים לדון בענייני הנישואין והגירושין של היהודים הקראים ולהסדירם לפי דיני הקראים — וגם הקראים אינם מוכנים לכך. מן הצד האחר, אין ליהודים הקראים מוסד בעל תוקף חוקי שיסדיר עניינים אלה, ולפיכך נישואין וגירושין שנועשים היום על-ידי היהודים הקראים אינם תופסים, ואמנם כך פסקו בתי-המשפט בישראל פעמים אחדות.

אין להשלים עם מצב זה. לכן יש לקדם בברכה את הצעת החוק שלפנינו הבאה, אמנם במאוחר, לכונן בית-דין יהודי קראי אשר ידון בכל ענייני האישות של בני זוג ששניהם יהודים קראים. חובתה של המדינה לדאוג שקבוצה כזו לא תהיה במצב של אית דין אבל לית דיין. הצעת חוק זו, בעקרונה, מושתתת על הדין-וחשבון של ועדת כבוד השופט זילברג. בחוות דעתו המקיפה והמאלפת מציין הפרופסור זילברג את הדעות השונות מההלכות בקרב היהודים הקראים שהופיעו לפני הוועדה בקשר לאידוגנה של העדה. רובם לא היו חלוקים כי יש לפחות להקים בית-דין לעדה, אשר יהיה מוסמך לדון בענייני המעמד האישי של חבריה.

מן הראוי להוסיף כי בתזכיר שהוגש על-ידי ראשי עדת היהודים הקראים לנשיא המדינה ולראש הממשלה ושירה ב־25 במאי 1969 — והעתק ממנו נשלח לחברי הכנסת — נסקרה השתלשלות הבעיה, ומתברר שדווקא ראשי היהודים הקראים עמדו שנים רבות על כך, שלא רק יוקם להם בית-דין מיוחד ומוסמך, אלא שהם יוכרו גם כעדה דתית לכל דבר על-פי פקודת העדות הדתיות (אירגון) משנת 1926, כמות שקיימות עדות דתיות יהודיות, נוצריות, מוסלמיות וכיוצא באלה.

(חבר הכנסת י. ישעיהו-שרעבי קו-רא קריאת-ביניים)

אני מדייק. בדקתי. הבקשה שלהם היתה על-פי פקודת העדות הדתיות (אירגון). פירושו של דבר, להקים עדה נפרדת עם מוסדות נפרדים, עדה נבדלת לחלוטין.

עוד נאמר באותו תזכיר, שרק לאחר שנשיא המדינה מר זלמן שזר פנה אליהם, ויתרו ראשי העדה על דרישתם להתארגן כעדה מיוחדת והסתפקו בתביעה להקים לעד-תם בית-דין. איני רואה כל סיבה מדוע המדינה לא תכיר בצדקת הדרישה להקים בית-דין מיוחד ולא תאפשר להם את הדבר.

אמר שיש לחשוב ולחקור שמא בכל זאת הפרוטסטנטית התגיירה. אבל בית-המשפט העליון דחה את ההשערה הזאת כי כנראה הם הבינו והם מיטיבים לדעת שרבי פרומי מסוגל בהחלט לחתן יהודי עם פרוטסטנטית ול-הוציא תעודה "כדת משה וישראל". האם זאת אתה רוצה להנהיג כאן, חבר-הכנסת ישעיהו?

חבר-הכנסת ישעיהו, לשמור על מצוות בדיני התורה אפשר. אפשר לצערי גם להתנגד ולא לשמור על דיני התורה, כי כך רצה הקדוש ברוך הוא, שלאדם תהיה בחירה. אבל למען השם, אל תציע להפוך את דיני התורה לגיוחך על-ידי נישואין פרומיים או גירות שלא כהלכה. נישואין כאלה שהזכרתי שהרבי הרפורמי סידר בין יהודי ופרוטסטנטית כדת משה וישראל, מה זה אם לא גיוחך, אם לא קומדיה, או הייתי מתקן את עצמי, טריקומדיה. הקומדיה בזמן שנישואין כאלה נערכים, טרגדיה, בכייה לדורות במה שנוגע לבנים ובני בנים.

לגופה של הצעת החוק רצוני רק לקבוע, וזאת על דעת אלה המוסמכים לקבוע הלכה, שאותם שאלתי, כי הצעת החוק נוגדת את ההלכה ולכן נצביע נגדה.

היו"ר ר. ברקת:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת משה נסים, ואחריו לחבר-הכנסת ארזי.

משה נסים (גח"ל):

אדוני הושב-ראש, כנסת נכבדה. הצעת החוק המונחת לפנינו, כל עיקרה הוא לכונן בית-דין לעדה היהודית הקראית, אשר יוסמך לדון בענייני נישואין וגירושין של יהודים קראים על-פי הדין הקראי.

במסגרת הדיון על הצעת החוק אין בדעתי, ואין אני רואה צורך, להיכנס לסבכיה ושרשיה של הבעיה, כיצד ולמה נתפלג בשעתו העם היהודי. אין גם צורך לחטט היום בדפי ההיסטוריה כדי להזכיר את יחסם של הקראים בריכוזים מסויימים לעם ישראל ולארצו. אולי רצוי רק לציין כי היהדות שנשתמרה מדור לדור וברוב פיזורי ישראל היונה היהדות הקרויה היהדות הרבנית, ושארית הפליטה של הקראים, המונה 6,000 נפש בקירוב, מצויה היום בישראל.

היהודים הקראים היושבים היום עמנו, יחסם לעם ישראל ולארצו הוא יחס של השתייכות מלאה. צריך לציין עוד כי אין הדבר שנוי במחלוקת, שהקראים הם יהודים ואינם בני דת אחרת.

הקשבתי קשב רב לחלקו הראשון של הדיון על הצעת החוק, שהתקיים לפני כארבעה חודשים, וצר לי שכמה מקודמי בוויכוח זה, בידועין או שלא בידועין, לא ראו את הבעיה, שהצעת חוק זו באה לפתור, על כל צדדיה.

יש אשר התרועעו על גישת הרבנים לבעיה הקראית בימינו וייחסו להם, ולהם בלבד, נוקשות וחוסר רצון לתת דם לאיחוי הקרע. לבערי, ראייה זו היא חד-צדדית. באותה מידה, אם לא ביתר עוז ותקיפות, מסרבים רוב היהודים הקראים להסתפח לעדה היהודית הגדולה והם מעוניינים לשמור על מסגרתם הנפרדת. כמה מן הנואמים תקפו את ההלכה הרבנית שרואה בקראים ממזרים או ספק ממזרים, אבל התעלמו מן הדין הקראי ומן העובדה, כי הקראים אינם מוכנים להסכים לנישואין של בן עדתם לבן העדה היהודית הרבנית משום שכלום דבק בהם, לדעת הקראים, חשש ממזרות. כי זאת לדעת, הקראים העמיסו עליהם, בתחום דיני האישות, כמה וכמה חומרות

ישראל ישעיהו-שרעבי (המערך, עבודה—מפ"ם):
זאת אומרת, להוציא אותם מכלל ישראל?

משה נסים (גח"ל):

לא אמרתי כך. אמרתי במפורש שהם הסתפקו בתי-דין יהודים קראים בישראל יהיו בשיפוטו של בית-דין יהודי קראי, אלא אם כן הסכימו בני הזוג להתדיין בפני בית-דין רבני, כי אז תהיה הסמכות בידי בית-דין זה". את הרישה של הסעיף קיבל השר, אך לא את הסיפה. ונשאלת השאלה למה נשמטה מהצעת החוק ההמלצה המפורשת שאם הסכימו בני הזוג להתדיין בפני בית-דין רבני, כי אז תינתן להם אפשרות זאת?

דבר שני. בהמלצות הוועדה יש סעיף מיוחד, ובו נאמר כי "נישואין וגירושין של יהודים קראים בישראל יהיו בעלי תוקף אם נערכו על-פי דיני הקראים, או על-פי ההלכה הרבנית, לאחר ששני בני הזוג הסכימו לכך". הוועדה הציבורית נתנה בדרך זו פתרון לבעיה המתעוררת. כאשר זוג קראים רוצים לנטוש את עדתם ולהצטרף ליהדות הרבנית. הוועדה אמנם לא פתרה בזה את השאלה החמורה מה הוא הדין, כאשר בני הזוג המבקשים לבוא בברית הנישואין הם יהודי קראי ויהודיה רבנית או יהודי רבני ויהודיה קראית, אך לפחות הצביעה כיצד יכול זוג קראים לבוא בקהל ישראל, והרי זוהי שאלה נוקבת ביותר. האם משתמע מכך, כי השר סמך את ידו על דעתו של הרב הראשי נסים, שנשמעה בעדותו לפני הוועדה הציבורית, ואני מצטט: "פרט לא נקבל, בשום פנים אין לו תקנה. מצבו גרוע ממצבו של נוצרי שרוצה להתגייר, מפני שיש חשש לממזרות". הרב נסים הוסיף בעדותו ואמר, כי אם יבוא ראשי המשפחות של הקראים ויצהירו שהם מוכנים להסתפח על נחלת השם, גם אז זאת שאלה שטעונה דין ודיון.

אין הדעת סובלת שיחידים הרוצים לחיות לפי ההלכה הרבנית לא יותר להם הדבר כיוון שראשי העדה הקראית טרם הגיעו לכלל דעה זו. מה ההגיון שבדבר, מה הצדק לבוא ולאמר ליהודי קראי, שאחד דינו — להישאר יהודי קראי ולהימנע מוכתם כממזר גם אם חשקה נפשו בהלכה הרבנית, כל עוד ראשי עדתו לא הכריזו על נכונותם להכיר בהלכה הרבנית? האומנם מותר למדינת ישראל להנציח בחוק את הפירוד בין יהודים קראים לבין יהודים רבניים, ומה עוד לגבי אותם קראים הרוצים לקבל על עצמם מרצונם החפשי את דין ההלכה הרבנית?

הצעה של הוועדה הציבורית נאמר במפורש, שהנישואין הם נישואין וגירושין הם גירושין אם נעשו לפי ההלכה הקראית. גם המלצה זו הושמטה ואיננה מופיעה בהצעת החוק.

בהמלצות הוועדה הציבורית נכלל סעיף המגדיר את המונח "ענייני נישואין וגירושין", דהיינו שמונח זה כולל הצהרת קיום נישואין, ביטול נישואין, החזרת חיי אישות, תביעת גירושין, מזונות אגב גירושין, החזקת ילדים ומזון נותיהם אגב גירושין, כפיית גט, הצהרת כשרותו ופסולתו של הגט, הסכמי גירושין, החזרת נדוניה. לא בכדי החליטה הוועדה לפרט את המונח הזה, אולם גם הגדרה זו אינה מופיעה בחוק.

הוועדה הציבורית דחתה את הדעה הדוגלת בכינון עדת דתית קראית נפרדת, וכן לא קיבלה את הדעה בדבר מינון גמור של קראים עם הרבניים. היא קיבלה מוצא של פשרה, אך נתעוררו בוועדה ספקות האם הפתרון הולם "את רוח האחדות הלאומית המקיפה את העם בארץ ובגולה". לפיכך הציעה הוועדה להגביל את תוקף החוק רק לתקופה של ארבע שנים. אולם גם

הבאתי דעות אלה של היהודים הקראים כדי להדגיש כמה צודקת דרישתם לחוק חוק, אשר יסדיר את ענייני האישות של עדת זו. הצעת החוק שלפנינו, בעק"ר, רונה, היא פתרון נאות, בשלב זה, לבעיה כאובה והיא עונה על משאלתה של העדה היהודית הקראית. משום כך אני מחייב אותה.

הי"ר ר. ברקת:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת ראובן ארזי, ואחריו לחבר-הכנסת מרדכי ביבי.

ראובן ארזי (המערך, עבודה—מפ"ם):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. בדברי הפתיחה שלו להצעת החוק ציין שר הדתות, כי היהודים הקראים עלו לארץ רובם ככולם. אך כמה מצער הדבר, שעדה ותיקה זו, שזכתה להגיע ארצה, נגזר עליה סבל רב בתחום המעמד האישי.

חבר-הכנסת בנימין שחור, שהשתתף בדיון, כנראה כדי להרגיע את מצפוננו, אמר בין השאר: "מה נשאר מן העדה הקראית? על מה אנו נלחמים פה עכשיו? האם מדובר במיליוני יהודים שעומדים להצטרף לעם היהודי?" תמוה הדבר כיצד מתייחס חבר-הכנסת שחור לציבור של 8,000 יהודים. אולם השאלה היא עקרונית. הבעיה היא האם מותר להשלים עם העובדה שיהודי המאמין רק במקרא ולא בתלמוד, אבל רואה עצמו יהודי, לא ייתשב בעינינו ליהודי. זוהי שאלה מצפונית-ממלכתית התובעת את פתרונה, ואין זה משנה אם מדובר באלפים או ברבבות של יהודים.

שר הדתות טען, כי הממשלה קיבלה את דעת הרוב בוועדה הציבורית, שנתמנתה על ידו בראשותו של השופט פרופסור זילברג, עם שיעויים. הצעת החוק המונחת לפני הכנסת, אמר השר, היא פרי אותן המלצות של הוועדה הציבורית. כבוד השר, נטלתי ליד את המלצות הוועדה הציבורית והשוויתי אותן להצעת החוק. והנה הסתבר שהוכנסו להמלצות שינויים מהותיים ביותר, עד שקשה מאוד למצוא את הדמיון בין הצעת החוק לבין חוות דעתה של הוועדה הציבורית.

דובר במינוי לזמן מוגבל, המביא לתלות בין הדעות המבצעת לרשות השיפוטית?

כנסת נכבדה, לאחרונה רבו המקרים בהם נוקשות ההלכה והעדר הגמישות הדרושה מצד רשויות הרבנות הראשית בארץ מעוררים סערת רוחות בציבור: גירוי וינה, פרשת הממזרים, מכלול היחסים הקשורים בנישואי כהן וגרושה, דיני החליצה, האיסור של הרבנות למלא אחרי הוראות חוק השירות הלאומי כלפי בנות דתיות. עניינים כאלה דומים להם נותנים יותר ויותר תוקף לדעה שיש לקיים במדינה, נוסף על הרשויות הדתיות, גם מוסדות אזרחיים הקבועים בחוק, שיפסקו בענייני המעמד האישי.

הי"ר ר. ברקת:

רשות הדיבור לחברי הכנסת מרדכי ביבי, ואחריו לחברי הכנסת נסים אליעד.

מרדכי ביבי (המערך, עבודה-מ"ם):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. שאלת מעמדם האישי של הקראים היתה צריכה להעסיק את המחוקק הישראלי עוד בראשית קום המדינה, שכן קראים הגיעו לישראל בשנות העצמאות הראשונות. שנים רבות פעל בית-דין קראי ברמלה, עד שנתברר כי הסמכויות שלפיהן פעל היו מחוסרות תוקף, כך שיגרושין שנעשו על-ידו כאילו לא נעשו כלל.

לית מאן דפליג כי הקראים הם אבר מגופו של העם היהודי; שמחלוקת קשה פיצלה אותו והפכה את הקראים לפלג בתוך עמו. הקרע ביהדות בין קראים ורבנים מעיד ומזהיר שאל לנו להיקלע לקביעות קיצוניות שאינן יכולות לעמוד במבחני הזמן. ואני מפנה את דברי בעיקר לחברי הכנסת הנוקטים עמדות קיצוניות מסוג זה, ביחוד חברי הכנסת מהסיעות הדתיות, שלפחות גם הם ילמדו את לקח הדורות הקודמים, כאשר פלג בתוך העם הירשה לעצמו להמשיך ולהחזיק בעמדות קיצוניות שאבד עליהם כלת, ולא עמדו במבחני המציאות. ואני מאחל לכולנו שגם ההתפתחות המתהווה במדינת ישראל כיום לא תביא לקרעים אומללים מסוג זה.

הקראים אשר ביקשו להוציא עצמם מכלל היהדות במזרח אירופה, נמחקו לצערי ולא נותר מהם שריד. לעומתם הקראים במזרח היו ריאליסטיים יותר, מפוכחים יותר, קיצוניים פחות, והם המשיכו, עם כל חומרת הקרע, לראות עצמם כחלק מהעם היהודי. הם קיימו נישואין מעורבים. אך יש להצטער על כי היהודים הרבניים תרמו אף הם מוצד במידה לא קטנה להחמרת הקרע על-ידי איסור חיתון.

חוות הדעת של הוועדה שמונתה על-ידי שר הדתות, בראשותו של מי שהיה ממלא מקומו של נשיא בית המשפט העליון, כבוד השופט זילברג, אישרה אמנם כי לפי המצב המשפטי הקיים חסר בית-הדין הקראי בסיס חוקי. ויש להצטער על כי חלק מן הקראים מחזיק עדיין בקיום של מעמד אישי נפרד לבני עדתם; מאידך יש לברך אותם המבקשים לראות עצמם כחלק מהעם היהודי לכל דבר. בתקופה הירואית זו של עצמאות חשוב הדבר הזה, ויש לתת לו מהלכים, תוך פסיחה על מחלוקות וסיכסוכים הנובעים מחיי גלות ופיזור. אולם במחלוקת הנתונה בין הקראים לבין עצמם חייבים אנו לחזק את הגישה המ-לכדת יותר את העם, ולדחות את דעתו של אותו חלק

המלצה זאת של ומוניות, של תקופת מעבר שיש בה הגיון, גם הצעה זו לא נתקבלה על-ידי השר.

בחוות הדעת של הוועדה הציבורית נכלל סעיף שבו נאמר: "ציווה בית-דין קראי או בית-דין רבני מוסמך לפי החוק בפסק-דין סופי לכפות את הבעל ליתן גט לאשתו או לכפות את האשה לקבל גט מבעלה, רשאי בית-המשפט המחוזי, כתום שישה חודשים מאז יום מתן הצו, לפי בקשת היועץ המשפטי לממשלה, לכפות במאסר לציית לצו". אין זכר בהצעת החוק לסעיף זה.

האם נוכח שינויים מהותיים אלה ניתן לומר, כי הצעת החוק היא פרי ההמלצות של הוועדה הציבורית, שגם בהן אין לראות את הפתרון המלא לבעיה כולה? כי לא בהצעת החוק וגם לא בחוות הדעת של הוועדה הציבורית לא ניתן פתרון לבעיה המהותית של נישואין בין יהודים קראים ובין יהודים רבניים.

במחקר יסודי בשם "לתולדות הקראים בארצות המזרח" מוכיח הרב פרופסור שמחה אסף, זכורנו לברכה, על יסוד שטרי כתובה, כי למרות הפולמוס החריף והבלתי-פוסק שהתנהל בין הרבנים והקראים במאות הראשונות של צמיחת הקראות, לא נמנעו להתחתן אלו עם אלו.

חומרתה של בעיית החיתון בין קראים ורבנים מקורה בדין שהקראים, על אף שפרשו מכלל ישראל, הרי ישראל הם ודינו ישראל חלים עליהם. אין הקראים נחשבים לנכרים ולפיכך אין לגביהם דין גירוי. נמצא שמצבו של הקראי מבחינת המעמד האישי גרוע ממצבו של לא-יהודי שהחליט להתגייר. אך מה שהיה מקובל על חכמי ההלכה בימי קדם, לא מוכנים להתיר פוסקי ההלכה בזמננו.

בהקשר זה ראוי לציין, כי הצעת החוק שהובאה לפנינו דאגה לקבוע הוראה לגבי מקרים שבהם אחד מבני הזוג הוא יהודי קראי והשני איננו יהודי. בהתאם לחוק שיפוט בענייני התרת נישואין (מקרים מיוחדים), תשכ"ט-1969, רשאי נשיא בית-המשפט העליון לקבוע שהשיפוט יהיה בבית-דין יהודי קראי. אבל מנסחי החוק לא מצאו פתרון במקרים שאחד מבני הזוג הוא יהודי קראי, והשני יהודי רבני. אין ישראל כמדינת חוק יכולה להשלים עם מצב זה. לא ייתכן שבמקום לאחות קרעים, ננציח פירוד. והרי מיוזג העדות, כל העדות, הוא צו חיים לנו.

לפיכך, חברי הכנסת, נראה לי שהכרחי הוא לכלול בחוק סעיף שבו ייאמר כי בני זוג, שאחד מהם הוא רבני והשני קראי, יועמדו לרשותם רושמי נישואין וגירושין. והוא הדין במקרה שהרשות הרבנית סירבה לסדר לזוג יהודי קראי, הרוצה לקבל את דין ההלכה הרבנית, קידושין או גירושין. אין להשאיר חלל ריק בחוק המדינה בגלל הנוקשות והעמדה הבלתי-מתפשרת של הרבנות הראשית, והרי מדובר בבני עם אחד ודת אחת.

הצעת החוק מעוררת גם שאלות נוספות, אולי משי-ניות. מה פירוש הסעיף ששר הדתות, בהתייעצות עם המועצה הדתית העליונה של היהודים הקראים, ירכיב בית-דין יהודי קראי? האם בכלל קיימת מועצה דתית עליונה של היהודים הקראים המוכרת בחוק? ומה פירוש הרכבת בית-דין קראי? מי ימנה את חברי בית-הדין; השר, או שהמינוי ייעשה על-ידי ועדת מינויים לדיינים? האם יהיה זה מינוי לזמן בלתי מוגבל המקובל לגבי שופטים, דיינים, שופטים לבני העדה הדרוזית, או שמי-

נראה שקיים, לצערי, מעין הסכם בלתי מודע בין הגורמים הקיצוניים של הקראים מזה, ובין הגורמים הקיצוניים של הרבניים מזה, שלא בצורה מודעת נותנים יד אחד למשנהו כדי להנציח מצב אומלל, שהמשך קיומו ממית בושה על רבים מאתנו וגורם סבל לא מעט לאנשים שלא חטאו בחטא זה.

ועתה, אדוני היושב-ראש, רצוני להעיר מספר הערות לסעיפי החוק. סעיף 1 אומר: "שר הדתות, בהתייעצות עם המועצה הדתית העליונה של היהודים הקראים, ירכיב בית-דין יהודי קראי." עוד לא מצינו כדבר הזה בשום חוק הקובע הרכב בית-דין בישראל. בכל חוק ניתנת הסמכות הזאת לוועדה והיא ממנה את בית-הדין. מסעיף זה נשמע מינוי פוליטי יותר מאשר מינוי לגופו של עניין. אינני מבין מדוע צריך להתקבל סעיף כזה בחוק. לי נראה שאסור לקבל, כי הוא נותן כל מיני אפשרויות להביא לרינונים; ואסור להכניס בית-דין כל שהוא בישראל למצבים מביכים כאלה.

סעיף 4 אומר: "פסק-דין של בית-דין יהודי קראי לפי חוק זה, כמוהו כפסק-דין סופי של בית-דין רבני." כלומר אין עירעור על פסק-הדין. מדוע? ככה. מה ההסבר? אין הסבר. אני מכיר מקרים מעטים בלבד שאין עירעור על פסק-דין. מדוע כאן נשללת האפשרות של הגשת עירעור? שתיקה גמורה. אפילו בדברי ההסבר לחוק לא מצאתי הסבר לכך. דבר זה גם הוא פגום.

סעיף 6 הוא המניע אותי להצביע בקריאה ראשונה בעד הצעת חוק זאת. יחסי אל החוק ייקבע לא בקריאה ראשונה, אלא לאחר שיובא לקריאה שנייה ושלישית. אני מקווה שהוועדה תשנה את הצעת החוק ברוח זו, שכל יהודי קראי יוכל להתחתן עם בני העדה הרבנית. אם לא, לא אתן ידי לחוק זה בקריאה שנייה ושלישית. על כן, אדוני היושב-ראש, אתמוך בהעברת הצעת החוק לוועדה במסגרת ההסתייגויות שהעליתי.

הי"ד ר. ברקת:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת אליעזר.

נסים אליעזר (המפלגה הליברלית העצמאית):

אדוני היושב-ראש, כנסת וכבדה. אני סבור כי בדין על חוק זה יש צורך בהרבה אומץ לב והתעלות הרוח כדי לבדוק את הדברים לגופם, מה מבטא חוק זה, מה הוא מכוון, ברוח, בחוק זה יש פתרון מעשי לסבל אנושי, ובגלל זה יש לתמוך בו. אולם מאידך גיסא הוא בא להנציח פירוד בעם. ומי הוא זה הבא להמליך, להיאבק ולהגן על חוק זה? דווקא אותו חלק של היהדות, שבשם אחדות העם מעורר רעש ומגייס גם עולי רוסיה לעזרתו, כדי שחלילה וחס לא תיפגע אחדות העם.

אדוני היושב-ראש, זו הפעם הראשונה מודים, שהיה-זות אינה מונוליטית; שביהדות יכולות להתקיים כיתות. יכול להיות יהודי רבני ויכול להיות יהודי קראי. אינני רואה מדוע לא יכול להיות יהודי רפורמי.

מנחם ידיד (גח"ל):

הוא אינו יכול להיות יהודי קראי. הוא יכול להיות קראי.

נסים אליעזר (המפלגה הליברלית העצמאית):

בבקשה לקרוא את הצעת החוק. בהצעה כתוב: "יהודי קראי", "בית-דין יהודי קראי", "שר הדתות ירכיב בית-דין יהודי קראי".

המבקש לשמור על שרידי דעות ואינטרסים שאין להכירם בתוכם.

חוות דעתם של הרבנים הראשיים בשאלת נישואין מעורבים מעוררת יותר מאשר תמיחה. לפי חוות דעת זו כל עוד לא יבואו כל ראשי האבות של הקראים ויצהירו, כנראה בכניעה רבה, על רצונם להסתפח על נחלת אל-קים, אין כל אפשרות להתיר נישואין בין קראים לרבניים. משום כך גם הוועדה לא הגישה הצעה לפתרון שאלת הנישואין המעורבים.

אדוני היושב-ראש, הפתרון שהחוק מציע לנו הוא חלקי בלבד, איננו מנסה להתמודד עם עיקר הבעיה, מתעלם מדעת משאלת הנישואין המעורבים בין קראים לרבניים. פתרון חלקי זה, שהמציאות הקיימת אמנם דורשת אותו, הוא פגם יסודי, ועל-ידי עצם חקיקה לקויה זו אנו גורמים להמשך קיומו של ציבור בישראל, שבחלקו לפחות מבקש להתאחד עם כלל העם, ללא הסדרת מעמדו האישי.

היו רבנים שהתירו חיתון בין קראים לרבניים, והתנו תנאי "שיהיו כמונו". רבנות חברי הכנסת, מה פירוש "שיהיו כמונו"? כלום רוצים שכל העדה תבוא בהמוניה, כאיש אחד? מדוע לא יכול היחיד שירצה "להיות כמונו" לשנות את מצבו?

חבר-הכנסת האזונה, שהיה חבר הוועדה, שאל את כבוד הרב נסים: ומה על הפרט הקראי? ענה לו כבוד הרב הראשי נסים: "פרט לא נקבל בשום פנים. אין לו תקנה. מצבו גרוע ממצבו של נוצרי שרוצה להתגייר, מפני שיש חשש לממזרות". יושב-ראש הוועדה אף הוא שאל את כבוד הרב הראשי נסים: "נגיח שהם כולם הסכימו על-ידי כך שתהיה אסיפה כללית של ראשי בתי-האבות, שיצהירו שהם רוצים להסתפח אל נחלת הרבניים. האם אחר הסתפחות כזאת לא תתעוררנה שאלות בנוגע לכשרות הנישואין שלהם בגלל ספק ממו-רות?" כבוד הרב הראשי נסים השיב לו: "אנו נעמול ונמצא את הדרך, אחרי שיופיעו כולם - כל ראשי המשפחות - ויכריזו שהם רוצים להסתפח אל נחלת ה'. אז נעמול הרבה. יש קושי רב בדבר. אבל אני מקווה שנתגבר על הקושי שבדבר." כאשר נשאל כבוד הרב הראשי נסים האם זו תקווה או הבטחה, השיב: "אינני יכול להבטיח". הרב אונטרמן אמר באותו מעמד: "בדורנו אין אנו מקוים שיבוא דבר כזה".

רבנות חברי הכנסת, קיצוניות זו שנוקטת הרבנות הראשית, ונוקטים כבוד הרבנים הראשיים, מנציחה את הפילוג בעם, אינה מאפשרת ליהודי הרוצה לחזור למקור מחצבתו לעשות כן. אינני יודע מניין יכול לקבל יהודי כלשהו - ורבנים על אחת כמה וכמה - סמכות הלכה-תית או מוסרית למנוע בעד יהודי לשוב לחיק הכלל היהודי.

למעשה קיימים גם היום נישואין מעורבים בהסתרה. מכריחים אנשים לשקר. כלום זה הלכתי יותר, מוסרי יותר? הצעת החוק המונחת לפנינו, אם תתקבל, תיצור עובדה שלפיה יהודי קראי אינו יכול להיות סתם יהודי, אולם נוצרי, מוסלמי, בודהיסט, עובד אלילים - יכולים להיות יהודים. איזה הגיון יש פה? הרי זוהי דוגמה טיפוסית להגיון עקום. איזה צידוק יש לכך? כיצד אפשר שכל אדם באשר הוא אדם יוכל להיות יהודי, ואילו יהודי שפרש ויצר פלג, ורוצה לחזור ולהיות יהודי סתם, לא יכול לעשות כן. ההגיון אינו סובל זאת.

להתאחד כדי למצוא פתרון ומסגרת-גג אשר תקיף את כל בני ישראל, על כל בעיותיהם הקשות, כדי שכולנו נהיה לעם אחד. כולנו נסכים לכך, אם היהדות החרדית תהיה מוכנה לבוא לקראתנו. אבל אתם אומרים שאי אפשר לעשות את הדבר הזה. ואם כי אני שולל מכך — ואני אומר זאת ברוח טובה — את הזכות להיות נציגי תורת ישראל, אלוהי ישראל ואמונת ישראל, אתם נציגים של היהדות הרבנית בישראל ורצוני לבקשכם כי תבינו אותי כאשר אני מדבר דברים אלה, בדיוק כשם שאתם מבקשים שאנו נבין אתכם כאשר אתם מדברים בעניינים דתיים, בענייני שמירת שבת, בדברים הנוגעים לכולנו. אנו מבינים את הרגש והחרדה המקננים בלבכם; גם בנו יש רגש וחרדה למצב הזה, שבמדינת ישראל לא נעשה המאמץ הרוחני, היהודי, האנושי לפתור את הבעיות המתעוררות כאן לרגל המציאות המיוחדת הזאת של המעמד האישי. ואם הגענו למצב כזה שמוכא לכנסת ישראל חוק המכיר בקיומן של כתות בישראל — זוהי משמעות החוק הזה — אם יש לנו כבר יהודי קראי ויהודי רבני, הרי לא נשארת ברירה אלא לפתור בדרך זו גם בעייתם של אלה שאין ההלכה פותחת שעריה לפניהם.

יוסף גולדשמידט (מפד"ל):
זה יש לנו כבר אלף שנים.

נסים אליעד (המפלגה הליברלית העצמאית):
אבל הם לא היו במדינת ישראל. ואם היו אלף שנים? חב"ר הכנסת לורנץ אומר שלא צריך לחזור על הטרדינה הזאת. מי גרם לטרדינה הזאת? האם לא אלה שלא היה להם העזו להקים מסגרת-גג שבה יוכלו כל היהודים להיות? בדיוק את זאת אנו עושים היום; יהודים שאינם יכולים להיות לפי החוקים שאתם קובעים לפי ההלכה, כפי שאתם מפרשים אותה — אין הם יכולים להיות יהודים, ואת זאת אנו רוצים למנוע.

שלמה לורנץ (אגודת ישראל):
עשו זאת אלה שלפני 1,200 שנה דיברו כפי שאתה מדבר היום.

נסים אליעד (המפלגה הליברלית העצמאית):
זוהי מסקנה, חב"ר הכנסת לורנץ. דבר אתי על עובדות ולא תתן לי ציונים. עובדה היא שהיהדות הרבנית לא היתה מוכנה לקבל את היהדות הקראית. עובדה היא שעד היום מתייחסים אליהם בחשש לממזרות, רחמנא לצלן. האם על זה אנחנו מתווכחים, מי אינו רוצה לקבל את מי? למה אתה בא ואומר לי דברים כאלה?

חב"ר הכנסת לורנץ, אני מאשים אתכם שאתם גורמים לפילוג נוסף בעם. אין אתם מוכנים לגלות אומץ לב ועזו רוח כדי להביא לאיחוי קרעים בימי פעמי משיח שבהם אנו חיים. אין בכם העזו להביא לפתרון.

עם כל הצער על כך שחוק זה מביא לפירוד בעם, אני מברך עליו באשר הוא בא לפתור בעיות אנושיות ממשיות, ששום מדינה אינה יכולה להתעלם מהן. אבל באותו תוקף אני חושב, שיש לנו הזכות לתבוע מכנסת ישראל שתדאג לא רק לתשעת אלפים היהודים הקר-אים, אלא גם לאלפים ולרבבות של אורחים בישראל שעד היום אינם יכולים ליכות ולהינות מחוק כזה המובא לפנינו. אנו תובעים שהכנסת תחשוב ותשקול את

אם יכול להיות יהודי רבני ויהודי קראי, יכול להיות גם יהודי רפורמי ואולי גם יהודי מכת רביעית. שכן יש כאן הודאה שהיהדות איננה מונוליטית. אני מבקש מחב"ר הכנסת משה נסים ומאלה שבאו לעזרתו, שלא ניסו להסתתר מאחורי אי-רצונם של הקראים להיכלל בעדת ישראל. אני משוכנע, חברי הכנסת, שפה חברו אינטרסים ממסדיים של הרבניים והקראים גם יחד, אינטרסים של אלה שהיו מעוניינים בדבר, ולא של הקהל עצמו. אילו נפתחה אפשרות לפני כל יהודי קראי להצטרף לקהל ישראל ולהפוך לאחד מבני ישראל במדינת ישראל, הם לא היו בודקים בציציות. האמת היא שהם גם התחתנו בבני ישראל, והבעיות התחילו להתעורר כאשר הגיעו לאפשרות של נישואי יהודי רבני ויהודי קראי.

עובדה היא שלפי חוק זה אין בעיה זאת באה על פת-רונה. רצוני, חברי הכנסת הנכבדים, לעמוד על הנקודה העולה מאליה ותובעת מענה; הנה הגענו למצב זה. אני מצטער עליו, אני מצטער על כך שאנו הייבים לפלג את היהדות; אני הייתי מעדיף אילו היה נמצא בנו הכוח לאיחוי הקרעים; ואני אינני חושב רעות על תורת ישראל כדי לומר שאין בה תשובה ואין בה תרופה לכל צרכי של כל דור ודור בישראל. ההיפך הוא הנכון; אני משוכנע שיש ויש בתורת היהדות, שהיא תורת חיים, תשובות לכל בעיה המתעוררת, אילו היה בנו האומץ והרצון לחדור ולדלות את הדברים.

חבל שחב"ר הכנסת נסים יצא מן האולם. אני מסכים אותו שאין לסבול את מצב המעמד האישי של יהודים קראים אלה ויש לקדם בברכה את ההצעה הבאה לפתור בעיה זאת. כן אני מסכים אתו, כי אין לראות כל סיבה שהמדינה לא תכיר בצידקת דרישה זו להקמת בתי-דין מיוחדים לעדה הקראית. אולם הייתי רוצה לשאול אותם, מדוע אפשר לסבול את מצבם של אלה אשר עד היום אינם יכולים לבנות בית בישראל ובעיית מעמדם האישי לא נפתרה — כוהן וגרושה, ממזרים, יהודי רבני ויהודי קראי? מדוע למען הקראים או מחוקקים חוק מיוחד — ואני מברך על זה — אולם לא נמצא בנו העזו לעשות זאת לגבי האחרים? מדוע כאן אינו מנופף בסכנת פילוג העם?

אני פונה בזה אל היהדות החרדית, היהדות היודעת מה ערכו של האדם בישראל. אנו חיים במדינה שהיא מהדמוקרטיה המתקדמת בעולם, בעלת שם לתהילה, והנה כופים עלינו להופיע בכמה בעיות חשובות ביותר ללא מענה בפינו לשאלה הפשוטה: יש במדינת ישראל אנשים, אורחים, אשר נשללה מהם באופן חוקי הזכות לבנות משפחה. הם צריכים לצאת לחוץ-לארץ. האם זוהי מדינה דמוקרטית? האם זוהי מדינת חוק? האם זוהי מדינת התורה? האם זוהי מדינת היהדות? האם זוהי מדינת התרבות?

שמענו פה מפי בנו של כבוד הרב הראשי במדינת ישראל כי אין לסבול מצב כזה של מעמד אישי ביחס ליהודים הקראים ועמד לנו הכוח לפתור את הבעיה האנושית שלהם, של תשעת אלפים נפש. אולם אנו יודעים כמה נפשות בישראל נמצאות היום במצב שאינן יכולות לבנות משפחה ואשר גם את מעמדם האישי אי-אפשר לסבול; מדוע אין בנו הכוח לבוא ולחוקק בשבילם חוק אשר יאפשר להם להקים משפחה בישראל? אני משוכנע כי כל חלקי הבית הזה היו מוכנים

ישראל בימינו אינו מובא בכלל בחשבון בכל פסיקה או גישה של הרבנות הראשית?

פרופסור בן-ששון, חבר הוועדה, דיבר בוועדה בזכות ניתוח החומות. לדעתו "דין מוסדות שמציעים לנו ליסד אותם כדין הקמת עדה נפרדת לכל עניין מעשי-הברתי", וזה נוגד את ההליכים של העם המתאחד. הוא סבור, שנוקדת המוצא של הוועדה היתה פתרון לטובת בני העדה הקראית, אבל לא לטובת האומה כולה. אני חושש שהגדרה זו בצדק יסודה, והייתי אומר שבצער רב אני מקבל הגדרה זו.

אדוני היושב-ראש, מגמת ההצעה של ועדת פרופ-סור זילברג היתה, כפי שנאמר במבוא להצעת החוק, "למנוע במידת האפשר את הנצחת הפירוד בין היהודים הקראים לכלל ציבור היהודים בארץ". בהצעת החוק נלקחו יסודות מדעות הרוב שבועדה ומדעות המיעוט שבה, והיא מתיימרת להיות פשרה בין גישת השואפים להנצחת הפירוד לבין גישת השואפים לאחדות מלאה בעם היהודי בישראל. במבוא נאמר שגדולה התקווה כי במשך הזמן תגבר האחדות על הפירוד — אני מבין שאלה דברי שר הדתות —, אך האומנם תושג מטרה זו באמצעות החוק המוצע?

העיר כאן בפעם הקודמת חבר-הכנסת ישראל ישעיהו, שעל-פי תקדים זה יוכלו גם פרורמיים ושמרנים לדרוש שיפוט נפרד. גם היום היה הד לדברים אלה בדברי אחד מקודמי. ומה התשובה שיש לשר הדתות לאפשרות זאת? החוק המוצע מדבר בכל מקום על יהודים קראים — לא קראים סתם, אלא יהודים קראים, והשאלה היסודית הנשאלת היא האם רוצים אנו לראותם כיהודים? אנו יודעים שזה שבט מהיהדות, ורוצים לראותם חוזר לחיק היהדות; אבל האם ההצעה המכירה בבת-דין מיוחדים אינה הכרה פורמלית בהפרדה ועידוד פורמלי להנצחת ההפרדה? זה רע מאוד בעיני, אבל הנכון הוא שהתשובה היא בידי רבני הדור, אם יפתחו שערים או יחמירו בדיון. אם הם מתמידים, גובר ההכרח לא להשאיר שבט שלם של יהודים בלי נישואין וגירושין על כל שיקול אחר. אינני בטוח שזה הרע במיעוטו, אבל זה רע פחות מנעילת כל שער להקמת משפחות וגם לפירוד משפחות, היינו לגירושין. אולם עלינו לראות בעניינים פקוחות כי אנו יוצרים בזה תקדים חשוב מאוד.

אדוני היושב-ראש, הצעת החוק שלפנינו מעוררת שורה שלמה של שאלות. החוק המוצע משאיר שאלה גדולה: לפי איזה דין יפסקו בתי-הדין של העדה הקראית? הרי סעיף 2 של חוק שיפוט בתי-דין רבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג—1953, קובע: "נישואין וגירושין של יהודים בישראל ייערכו על-פי דין תורה". דין תורה, בפירושו של פרופסור זילברג, הוא לפי הפירוש הרבני. אינני נכנס לביסוס, אך הביסוס הוא רציני, מדוע ניהגו לפי הפירוש הרבני. ואם כך הדבר, הרי יש כאן סתירה בלתי מתקבלת על הדעת, לדרוש מבית-הדין הקראי שיוקם, כי יפסקו לפי דין תורה כבית-הדין הרבני.

אדוני היושב-ראש, רצוני לשאול את שר הדתות מה קרה לסמכות המקבילה שיעץ פרופסור זילברג לק-בוע, שזוג קראי יוכל להתחתן כחוק בטקס דתי-רבני במשרד הרבנות, והוא הדין בגירושין: "כל זה כדי להקל על התמוזגותם של היהודים הקראים בקרב היהודים הרבניים". כמו-כן אין הצעת החוק פותרת את בעיית הנישואין בין בן או בת העדה הרבנית לבין בן או בת

האפשרויות לתת אותן הזכויות גם ליהדות הרפורמית, וגם לאלה שמכל סיבה שהיא אינם יכולים להתחתן לפי החוק הקיים כיום בישראל.

היו"ר. ברקת:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת אנקוריון, ואחריו לחבר-הכנסת כהנא.

ארי אנקוריון (המערך, עבודה-מפ"ם):

אדוני היושב-ראש, אני מודה שאני מתייחס לחוק המוצע ברגשות מעורבים. אינני חושב שאוכל לקבל ברצינות את גישתו של חבר-הכנסת לורנץ הקובע שקיימת טרגדיה, אבל הוא אינו רואה כל אפשרות לעשות משהו כדי לפתור את הטרגדיה הזאת. מצד אחד, מתוך גישה הומניטרית ושמירה על זכויות אלמנטריות של בני אדם יהודים, אזרחים ותושבים של מדינת ישראל, אני תומך במגמת הצעת החוק לפתור מייד אפילו רק חלק מהבעיה, ואפילו פתרון שיש בו הרבה ליקויים. מצד שני, אני חושב שאנו נתפשים לפתרון הקל ביותר.

השאלה היסודית העומדת לפנינו היא: מי הם הקראים, האומנם הם עדה נפרדת, או שהם שבט מהעם היהודי, שצריך למצוא דרך להחזרתו המלאה לחיק היהדות? יושב-ראש הוועדה לעניין הקראים, פרופסור זילברג, אומר בחוות דעתו: "היהודים, כולל גם יהודים קראים, כי לית מאן דפליג, חוץ ממיעוטא דמיעוטא, שהקראים הם בכלל ישראל". והוא מרחיב ואומר: "מבחינת ההשתייכות הלאומית אין הבדל כלשהו בינם לבין יתר היהודים. הם סבלו באירופה הנאצית ובמזרח כיהודים, עלו ארצה כיהודים, על-פי חוק השבות, ומש-תפס את עצמם כיהודים בכל ענפי הפעילות הציבורית בארץ". החוקר מ. וורמברנד טוען ברבעון "גשר", כי המאחד את שני המחנות עלה לאין שיעור על המפריד, ואני מצטט אותו: "מעבר להבדלים, בהלכה ובמנהגים, היו יהודים רבניים וקראים מאוחדים בנוהגות המוצא והעבר המשותף, בדבקותם באמונה באלוהים אחד וב-תורתו, ובאהבתם ללשון הקודש ולארץ הקודש".

כמובן, בכל דור היו רבנים מחמירים ורבנים מקלים, אם כי אלה כאלה פסקו לפי ההלכה. אבל אותה עומד מלא פליאה נוכח המאמץ הגאוני של הרדב"ן — רבנו דוד בן זמרא — מגדולי הפוסקים במאה ה-15, למצוא פירוש שיאפשר את החיתוך עם הקראים. הציטוט ארוכה במקצת והיא נקראה בפעם הקודמת ועל כן לא אחזור עליה, אבל אני חוזר ואומר שאני מלא השתאות, פליאה והתפעלות לגאוויות הזאת של הגישה של הפסיקה של מי שרוצה להקל בדיון. כן הלך בדרך זאת "הנודע ביהודה", רבי יחזקאל לנדא, במאה ה-18, ולא מעטים אחרים. רצוני לפסוח על שורה של פוסקים אשר פסקו לקולא, ואני רוצה לומר כי גם בדורנו אנו, בארץ, התיר הרב אוחנה מחיפה הלכה למעשה נישואי קראים, וגם הרב טולידאנו, רבה הראשי של תל-אביב-יפו, הציע למועצת הרבנות הראשית "לעניין בדבר היטב ול-החליט, בהתחשב עם החידוש שבקום מדינת ישראל, לפי המקורות המוסמכים". אני שואל מדוע אין אנו רואים כל מאמץ מצד הרבנות בכלל, והרבנות הראשית לישראל בפרט, למצוא דרכים הלכתיות לאיחוי הקרע בעם. הזכרתי זה עכשיו מדברי הרב טולידאנו את החידוש שבקום מדינת ישראל, ואני שואל: איך ייתכן שהאלמנט העצום ונורא-ההוד הזה של תקומת מדינת

— חוק שיפוט בתי-דין יהודים קראים (נישואין וגירושין) (אנקוריון, ברקת, כהנא, אבנרי, פרידמן, לורנץ) —

ישראל בתי-דין רבניים עצמאיים, אשר לא ייחתו ולא יפחדו מכל מגמה להשליט עליהם דעות מנוגדות להלכה. אנחנו מצטערים כמו כן על הפירושים שניתנו על ידי כמה מתבירי הכנסת להצעת חוק זו, שכאלו על-ידי כך נפתח פתח להקמת זרמים שונים ביהדות. אחת היא היהדות ואחת היא התורה המקובלת מסיני, ואין בה מקום לזרמים. דווקא ניוונה של עדה זו שאנו זגים בה, מורה מה גורלם של אלה הפורשים ממקור החיים של העם היהודי, מהתורה כנתינתה מסיני.

אשר להצעת החוק המוצעת לנו: כבר קבע רב סעדיה גאון, כי אין אומה זו אומה אלא בתורותיה — תורה שבכתב ותורה שבעל-פה המסורות מסיני. משה אמת ותורתו אמת, והצעת חוק זו מתנגדת לתורת משה. אנו מציעים על כן להחזיר הצעת חוק זו לממשלה.

הי"ד ר. ברקת:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת אורי אבנרי.

אורי אבנרי (העולם הזה — כוח חדש):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. אין הוכחה חותכת יותר לאבסורד הגמור שבמצב השורר במדינה, המצב של אי-הפרדת הדת מן המדינה, מאשר עצם העובדה שכאן אני עומד, על הדוכן הרם הזה, וצריך לחוות את דעתי על זרמים בדת היהודית ולהכריע לגבי השיפוט הדתי בדת היהודית.

התביישתי שדיון זה התחיל היום בנוכחות משלחת פרלמנטרית מגרמניה. שמחתי שהגרמנים אינם מבינים את שפתנו. כי יש יותר מאשר שמץ של גזענות בכל הוויכוח הזה על הקראים.

(קריאה: איפה יש כאן גזענות?)

קראי נולד קראי, הוא אינו יכול לחדול מלהיות קראי, הוא אינו יכול לבוא בעדה של לא-קראים, ואינו יכול להתגייר אפילו ליהדות הרבנית. זהו עניין גזעני מובהק.

שמחה פרידמן (מפד"ל):
יהודי רבני יכול להתגייר?

אורי אבנרי (העולם הזה — כוח חדש):

איני בוחר דווקא במלה זו מפני שאני רוצה להשמיש במלה חריפה. המלה "גזענות" תופסת במקרה זה, מפני שגורלו של קראי נקבע מלידה, ואינו יכול לעשות דבר וחצי דבר כדי לשנותו. זהו הדבר המחפץ, המונח ביסודו של הוויכוח כולו.

שלמה לורנץ (אגודת ישראל):
אם אין מפלים אותו לדעה, זו אינה גזענות.

אורי אבנרי (העולם הזה — כוח חדש):

החוק דן ביחסים בין קראי לקראי; הוא אינו דן בבעיות שבין קראי ללא-קראי, בין קראית ליהודי רבני, או בין קראי ליהודיה רבנית. ומשום כך אין בחוק זה כלל פתרון לבעיה היסודית הניצבת לפנינו. זה מוכיח שוב שאין מנוס מהפרדת הדת מהמדינה, אם רוצים באמת לפתור את הבעיה. מה אתם עושים עכשיו? אתם מכניסים שוב את המציאות למיטת סדום של ההלכה. אתם מנסים למתוח את גוף המציאות עד שיתאים למיטה, או לקטוע אברים ממנו כדי שיתאים למיטה,

העדה הקראית, בעיה שחברי הכנסת שקדמו לי דיברו עליה בהרחבה.

כן נשאלת השאלה, למה השמיטו את הצעת הוועדה על זמניות הפתרון המוצע. פרופסור זילברג אמר שאינו רוצה לקבוע מסמרות חוקים מדי וכן אמר שהוא מתפלל לרוח ממרומים שתפיל המחיצות. רצוני לשאול, למה לא נתקבלה הצעתו של פרופסור זילברג ש"כל ענייני המעמד האישי של יהודים קראים בישראל, פרט לאלה שהוזכרו בסעיף 2 של החוק, יהיו בסמכותו של בית-המשפט המחוזי, שיהא רשאי להטיל עליהם את הדין הקראי".

אדוני היושב-ראש, יש הגיון בוואלידציה הגיתנת לפסקי-דין שניתנו לפני חוק זה על-ידי בתי-דין יהודי קראי, שפעל, למעשה, אם שני הצדדים הסכימו לשיפוט. אינני מרחיק לכת כחברי חבר-הכנסת ביבי, שאמר כי בגלל זאת בלבד הוא מוכן לתמוך בהצעת החוק, אבל אני חושב שעניין הוואלידציה הוא עניין חשוב בלי ספק והגיוני מאוד.

מתעוררת אצלי שאלה לגבי סעיף 4 להצעת החוק, הקובע כי פסק-הדין של בית-הדין היהודי הקראי הוא סופי. ואני שואל: מה על אפשרות עידור? האם אין לדאוג גם לאינסטנציה לעירעורים?

אשר להרכב בית-הדין המוצע, הרי שונה הדבר מהמקובל לגבי דיינים רבניים, כי פה הוצע שרק שר הדתות ימנה דיינים רבניים, בהתייעצות עם המועצה הדתית העליונה של היהודים הקראים, ובית-הדין יהיה — כך נאמר בחוק — של שלושה יהודים קראים. סותר מת ההצעה ואינה קובעת כל כישורים לדיינים. אני מבין שקשה לקבוע כי ועדת מינויים, המותאמת בהרכבה לבית-דין רבני, תצטרך לקבוע את הדיינים הקראים, אם כי יש בעניין זה גם הצעה ברוח זו של חבר-הכנסת ישראל ישעיהו. אף-על-פי-כן סבורני שהחוק המוצע צריך להציע לפחות פירוט כישורים הדרושים למי שיתמנה לתפקיד חשוב וקובע כדיון.

אדוני היושב-ראש, בסיומו של דבר, אתמוך בהעברת ההצעה לוועדה תוך חששות כבדים, שרק לחלק מהם נתתי כאן ביטוי, ואני מקווה שבשלב הדיונים בוועדה אפשר יהיה לתקן כמה תיקונים.

הי"ד ר. ברקת:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת קלמן כהנא, ואחריו לחבר-הכנסת אורי אבנרי.

קלמן כהנא (פועלי אגודת ישראל):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. אינני מוצא לכוח להיכנס לדיון על בעיות דת ומדינה בקשר לחוק בתי-דין קראים המוצע לפנינו. הדיון על בעיות אלה התקיים רק לפני שבוע שבועיים, ועוד יתקיים. על כן אינני עומד לנצל את הזמן המיועד לוויכוח על הצעת חוק בתי-דין קראים לוויכוח שכזה. רצוני רק למסור הודעה קצרה בהמשך לוויכוח שהתקיים ובקשר לחוק המוצע.

בוויכוח שהתקיים בכנסת לפני כארבעה חודשים והיום, באו לביטוי מגמות של חברי כנסת מסוימים להטיל על בתי-הדין הרבניים הוראה להפריד תורה. אחרי-כך רצו ללמד רבנים מה היא הלכה, מה תכנה ואיך עליהם לפסוק ולהבין אותה. נגד מגמה זו מחובתנו למחות. אנחנו תקווה שבעזרת השם יתקיימו במדינת

נשאת, איפוא, לגבי הקראים הקביעה המצויה בסעיף 2 לחוק שיפוט בתי-הדין הרבניים הקובע, כי נישואין וגירושין של יהודים ייערכו לפי "דין תורה". מהו כאן דין התורה? ההלכה הרבנית? יש פה פירצה שאני מסופק אם קיימת כמותה בחוק אחר במדינת ישראל.

אומרים שמקיים בית-דין ליהודים קראים. כלומר, הם יהודים. בחוק אחר כתוב שיהודים יכולים להינשא רק לפי "דין תורה". ומהו דין תורה? ההלכה הרבנית. הקראים אינם מכירים בהלכה הרבנית. אם כן, לפי איזה דין ידון בית-הדין של הקראים? פלוני, אשר יכפור בסמכות פסק-הדין של בית-הדין הקראי יפנה לבג"צ, וינסה לפסול את פסק-הדין בטענה, כי לא על-פי "דין תורה" במובנו הרגיל ניתן פסק-הדין. מסופקני אם פסק-דין כזה יעמוד בבג"צ.

נבחן את סעיף 1 להצעת החוק: שר הדתות, לאחר שיוועץ במועצה הדתית העליונה של היהודים הקראים (ומה זה בכלל?) ירכיב בית-דין יהודי קראי. שר, בעל סמכות חילונית, מרכיב בית-דין דתי? הרי זה בויון לדת. דבר זה אפשרי רק כשאין הפרדה בין הדת והמדינה. גה. ולא רק זאת: על-פי סעיף 22 לפקודת הפרשנות, הרשות שהוסמכה להחליט על מינוי, מוסמכת גם לבטל, ולכן גם להשעות מתפקיד. נוצר מצב שלפיו שר במדינת ישראל, שהיום הוא מסיעת המפד"ל, ומחר הוא יכול להיות מסיעת העמק, ומחרתיים מסיעת מפ"ם, ומי ידע מה יהיה אחר כך - ימנה בית-דין של עדה דתית מסוימת, והוא יהיה מוסמך גם לבטל מינויים, להדיח אנשים, להחליף אותם. לפי תקדים זה יוכל מחר שר הדתות - ונניח לרגע ששר זה יהיה מסיעת מפ"ם - למנות בתי-דין רבניים. כלומר, שר הדתות מביא לנו תקדים שאולי מוטב לשותפיו לדעה להרהר על השלכותיו לגבי העתיד.

היכן כאן העצמאות השיפוטית? והאם יהיה עיר-עור על ההתלטות שתתקבלנה? ומה יהיה הדין בהתרת נישואין של יהודי קראי ויהודיה רבנית? אין כאן אפשרות לבקש התרת נישואין על-פי חוק שיפוט בענייני התרת נישואין (מקרים מיוחדים), תשכ"ט-1969, שכן בני הזוג הם יהודים. יותר קל להתיר נישואין בין יהודי קראי לנוצריה מאשר בין יהודי קראי ליהודיה רבנית.

אגב, הצעת החוק מצריכה תיקון בחוקים נוספים, למשל תיקון חוק השבות וחוקי המירשם. הללו קובעים שיהודי הוא מי שאמו יהודיה. אצל הקראים זה נקבע דווקא לפי האב. כיוון שהם מוכרים כיהודים, יש להכניס תיקון מתאים ברוח זו בשני החוקים האלה.

אם אינני צודק במה שאמרתי קודם, לגבי סמכות נשיא בית-המשפט העליון לאפשר התרת נישואין, ותהיה לו האפשרות לעשות זאת גם לגבי קראים, פירוש הדבר שמדובר בבני דתות שונות. חברי-הכנסת ישעיהו כבר רמו על מגמה חיונית: יש כאן התחלה של הכרה בזרמי דת יהודיים שונים. איחוד זרמי הדת פירושו השלטת זרם אחד על כל הזרמים. לכן, חברי הכנסת המבכים את הפיצול ביהדות, רוצים בעצם בכניעה מוחלטת של היהודים לרבנים האורתודוקסים. האמת היא שבמציאות היהודית יש פלורליזם: זרם קראי, רפורמי, קונסרבטיבי, אורתודוקסי.

ציינתי עוד קודם שהחוק מנציח את הסגר גזירה,

תחת לכונן מסגרת חוקית המתאימה למציאות של ימינו.

זכות יסודית היא לכל גבר לשאת אשה כבחירת לב, ולכל אשה לשאת גבר כבחירת לבה. כל עוד זכות יסודי זו, המובטחת במגילת זכויות האדם של האומות המאוחדות שישאל חתמה עליה, אינה מתגשמת במדינת ישראל הלכה למעשה, הרי כל מעשה חקיקה, מסוג זה שלפנינו, אינו משנה ולא כלום. זהו טלאי על גבי טלאי, אבסורד על גבי אבסורד.

הצעת החוק כשלעצמה יש בה נקודה אחת חיובית. זוהי למעשה הפירצה הראשונה בחוק שיפוט בתי-דין רבניים (נישואין וגירושין). היא מכירה בזרם נוסף ביהדות, הזכאי לעצמאות שיפוטית בענייני נישואין וגירושין. על-פי תקדים זה יוכלו עתה זרמים אחרים ביהדות, הרפורמי והקונסרבטיבי, לתבוע שהשיפוט הייחודי של בתי-הדין האורתודוקסיים לא יחול עליהם. בצדק ציין חברי-הכנסת לורנץ, שהיהדות הרפורמית בארצות-הברית משיאה יהודים ולא-יהודים, וגם לא-יהודים ויהודיות. הדבר נעשה בקנה-מידה רחב, לאלפים ולרבבות; והוא טוב בעיני. אשה הנישאת ליהודי, הרוצה להצטרף לגוף העם היהודי בלי לעבור תהליכי גירוי הנוגדים את מצפונה, היא מזדהה עם העם היהודי על-די עצם הסכמתה להינשא בבית-כנסת יהודי...

(קריאות באולם)

כידוע, אני בעד הפרדה גמורה בארץ, בעד נישואין אזרחיים, ולכן הבעיה איננה מתעוררת כאן. אני רק מוגיב על דבריו של חברי-הכנסת לורנץ, שראה חטא ופשע בכך שרבנים רפורמיים משיאים יהודים ללא-יהודיות. דבר זה הוא ברוח הקידמה, ברוח ההתפתחות האנושית והמוסר האנושי של ימינו.

עד כה לא הכירה ממשלת ישראל בזכותו של כל זרם ביהדות לשיפוט עצמאי בענייני אישות. דבריו של חברי-הכנסת ישעיהו בוויכוח זה מבשרים תחילתה של מחשבה חדשה בעניין זה. אולי יש בכך משום אירוגיה, שדווקא שר הדתות זרח ורשטיק, נציג המפלגה הדתית הלאומית, נותן את הגושפנקה שלו לפירצה ראשונה זו במנופול המוחלט של היהדות האורתודוקסית בישראל.

אבל אם מבשרים דבריו של חברי-הכנסת ישעיהו הכרה בשיפוט עצמאי - מדוע לא לקבוע נורמה אחידה לכל אזרחי ותושבי המדינה, במסגרת של נישואין וגירושין אזרחיים? כל עוד לא יהיה פתרון אחיד, ברוח הצעתנו, תישארנה בעיות: יהודי קראי ירצה ליהפך ליהודי רבני. האם אפשר יהיה לכפות עליו שיפוט קראי או רבני? ומה יהיה הדין בנישואין מעורבים של יהודי קראי ויהודיה רבנית? מי ישיא אותם? יש רבנים הרואים בקראים ממוזרים או ספק-ממוזרים. האם יכריחו אותם להתגייר? כיצד בכלל יגירו אותם? - הרי הם יהודים. וכל הקשיים האלה קיימים בגלל השיפוט הייחודי, שנותנים לבתי-הדין הרבניים של היהודים. למעשה באה הצעת החוק להנציח את הפירוד הקיים בין היהודים הקראים לבין היהודים האחרים בארץ.

הצעת החוק איננה קובעת על-פי איזה דין יידונו ענייני נישואין וגירושין בין יהודים קראים. זוהי פירצה בחוק, ואינני מבין איך שר בישראל יכול להגיש הצעת חוק כזו. הצעת החוק איננה מבטלת את חוק שיפוט בתי-הדין הרבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג-1953.

ההערות של חברי הכנסת התייחסו בעיקר לבעיה כולה ולא לסעיפי הצעת החוק, והבעיה העיקרית הרי היא בעיית אחדותו של עם ישראל והחשש לכך שחוק זה יתרום להנצחת קיומו בנפרד של פלג העדה היהודית הקראית.

השומע את הדיון יכול היה לשעה לחשוב כי זו היא בעיה שגולדה או התעצמה במדינת ישראל. ולא היא. הרי בעיית העדה הקראית היהודית קיימת כבר כ-1,200 שנה, ולדברי החכמים הקראיים אפילו יותר, ורק טעות היא בידי חברי-הכנסת נחושתן שאמר כי "עד הזמן האחרון, עד שהיהודים הקראים עלו ממצרים, לא שמענו שהיו בעיות במצרים לגבי המעמד האישי בדיני האישות של הקראים שם. הבעיות התחילו בארץ". ולא היא. הבעיה, לרבות בעיית איסור החיתון שבין יהודי רבני ליהודי קראי, עתיקה כעתיקותה של העדה היהודית הקראית, והתשובות הרבות בהלכה יוכיחו. היו מחמירים או מקילים לגבי קבלתם של קראי או קראית לחיק היהדות הרבנית, אבל תמיד היו בעיות כאשר נתעוררה שאלה של נישואי תערובת בין-עדתיים. היו תקופות שבהן הבעיה היתה חריפה ביותר, כגון בימי ענן, במאה השביעית-השמינית, בימי רב סעדיה גאון במאה הע"שירית, בימי הרמב"ם במאה השתים-עשרה, ובמאה התשע-עשרה הבעיה היתה קיימת גם בקהילות ישראל שברוסיה; בימי החכם הקראי פירקוביץ, ובימי הקיסר אלכסנדר השני, ואחריו בימי הקיסר ניקולי אוגוסטיץ', הבחינו והיפלו שליטי רוסיה בין יהודים רבניים שמהם שללו זכויות אזרח, ובין קראים שלהם העניקו ב-1863, ואחר כך ב-1881, שיווי זכויות אזרחיות.

בעיית נישואי תערובת במצרים לא היתה חריפה, בעיקר מפני שבדרך כלל היו נישאים בינם לבין עצמם. אמנם לגבי נישואין של קראית שקיבלה דיני רבנות נטו לפרקים רבני מצרים לקולא. בכל אופן זוהי בעיה ישנה נושנה, ובמדינת ישראל היא מצומצמת ומצטמצמת הרבה יותר מאשר בחוץ-לארץ.

אגב, הבעיה בכללותה אינה חמורה, שכן בכל הבעיות יש ערך גם להיקף הבעיה, לכמות. אין לנו נתונים מספריים ברורים. אנו דנים, לפי הערכות, על מספר שגע בין 6,000 ל-8,000 נפשות. אבל כאשר אנחנו מנתחים את הנתונים המספריים שנמצאים בידנו, מספריים של נישואין הנעשים בישראל בין יהודים קראים, ומשווים אותם למספר הנישואין בישראל הנעשים בין יהודים רבניים, אנו מוצאים סטטיסטיקה מעניינת, ואני מביא אותה. אני לוקח את השנים 1968, 1969 ו-1970, שלוש השנים האחרונות. בשנת 1968 היו 23,159 נישואין יהודיים ו-37 נישואין קראיים; בשנת 1969 — 27,650 נישואין יהודיים ו-35 נישואין קראיים; בשנת 1970 — 24,971 נישואין יהודיים ו-49 נישואין קראיים. בשנת 1971, עד היום, היו רק 14 נישואין קראיים. אם ננתח את המספרים הללו בהשוואה למספר האוכלוסין, נמצא שאצל היהודים הרבניים שיעור הנישואין הוא 10 על 1,000 לערך. אם נלך לפי שיעור זה לגבי היהודים הקראים, יוצא שיש כ-4,000 יהודים קראים בארץ. אם ניקח את המספר הכולל של הגירושין שנעשו בין הקראים — והקראים מסדרים גירושין גם טרם נתקבל החוק — הרי במשך השנים 1968 — 1971 היו בסך-הכל 4 מקרי גירושין.

משרד הדתות גם מצא דרך איך לפתור את בעיית

את ההבחנה. גם בעתיד לא יוכל קראי לשאת אשה לא-קראית. אגב, החוק אומר שקראי יוכל ללכת לבית-דין רבני, אבל איננו מאפשר מצב הפוך. זו אפליה של היהדות הקראית. אם בחירה — אז לכולם. האמת היא ש"היהדות הקואליציונית" ניסתה מזמן לשבור את הקראים. אין בחוק פתרון לשאלה מיהו קראי. אם אפנה לבית-דין קראי ואצהיר שאני כזה, האם אתקבל שם, כבוד השר?

חידוש חשוב בחוק הוא שבעצם זו הפעם הראשונה שמגדירים יהדות כאמונה. כל יהודי שייגיד שאינו מאמין בתורה שבעל-פה, אלא רק בתורה שבכתב, הוא בעצם קראי.

יש לדבר לא על "יהודים קראים", אלא על "זרם קראי" כמו זרם רפורמי, הדיבור על "יהודים" הוא בעצם דיבור גועני. דיבור על "זרם" הוא דיבור על אמונה. לגבי ההצעה — למרות התמיכה בהפדרת הדת מן המדינה, ולמרות הספיקות, נצביע בעד הצעת החוק, כי החוק הוא שלב בתהליך שבירת המונופול של היהדות האורתודוקסית.

הייתי רוצה, כבוד היושב-ראש, להוסיף הערה אחת. כמה מהדוברים האורתודוקסיים הקיצוניים בוויכוח הזה, כמו חברי-הכנסת לורנץ, השמיעו היריחו היסטוריוסופי, ואמרו שהקראים נעשו על כך שלפני אלף שנים הם הוציאו את עצמם מן הציבור היהודי. האמת ההיסטורית, עד כמה שאני יודע אותה, היא שהקראים היו אז המחמירים, ואילו היהודים הרבניים היו הגמישים יותר. והרי התורה שבעל-פה באה להתאים את הדת למציאות של אז, ובמידה מסוימת אפשר לומר שהיתה זו רפורמה מתמדת, מתונה, בדת היהודית. רבני היהדות האור-תולקסית הם "הקראים" של ימינו. כפי שהקראים היו אז המחמירים, לעומת היהודים הרבניים, כך היהודים הרבניים הם היום המחמירים לעומת הרפורמיים, הקונסרבטיביים, שלא לדבר כלל על מרבית היהודים, שאינם מאמינים כלל.

אני רוצה להזהיר, כבוד היושב-ראש, את נציגי היהדות האורתודוקסית. מה שקרה לקראים, הקפאון וההתנוונות שהיתה תוצאת הקיצוניות הדתית, הוא שיקרה בעתיד ליהדות האורתודוקסית.

היו"ר ד. ברקת:

רשות הדיבור לשר הדתות, לתשובה.

שר הדתות ז. ורהפטיג:

כבוד היושב-ראש, מורי ורבותי. בעיון רב הקשבתי לדיון על הצעת חוק שיפוט בתי-דין יהודים קראים (נישואין וגירושין), תשל"א-1971. היו מספר הערות מעשיות שיש מקום לדון בהן בוועדת החוקה, חוק ומשפט. ואני מציין שתיים מהן: הערה שאולי יש לנסח סעיף 2 של החוק המוצע, על-אף האמור בסעיף 1 לחוק שיפוט בתי-דין רבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג-1953, בצורה זאת: "על אף האמור בסעיפים 1 ו-2 של אותו חוק", וזה כדי להתייר את ספקותיהם של חברי-הכנסת געון האוזנר ואנקוריון, ולהוציא מלבם של חברי-הכנסת ישעיהו פרשנות שלא מסתברת מהצעת החוק. הוועדה תצטרך גם לתת דעתה להצעתם של חברי-הכנסת שחור וארזי לאמץ את הצעתה של ועדת פרופסור זילברג על הגבלת תקפו של החוק לארבע שנים.

חבר-הכנסת ישעיהו: "ייתכן, שאם תכיר מדינת ישראל בזכותו של כל זרם דתי לשיפוט בענייני אישות על-פי שיטתו ורצונו... המדינה תצא מן המצר" — למחשבה זו אין על מה להתבסס. המדינה לא תצא מן המצר על-ידי כך; היא לא תיחלץ על-ידי כך מן המצר, אולם העם יילחץ, חלילה, בין המצרים.

חבר-הכנסת האזנר אמר בין היתר, כי "היה ממליץ על נישואין אזרחיים לפחות לגבי אלה שאינם יכולים להזדקק לבתי-הדין של הרבנות בעניין זה. אילו לא היינו במצוקה בטחונית, זו שבה אנו נתונים... כי לא עת מחלוקת היא לישראל". אינני יודע אם המצוקה הבטחונית כבר עברה ועת המחלוקת כבר הגיעה. בינתיים נתפרסמו ידיעות בעתונות, שחבר-הכנסת האזנר, או מפלגתו, מציעים נישואין אזרחיים לפחות לגבי אלה וכו'. הצעה שהיתה פסולה בעיני חבר-הכנסת האזנר בדיון על הצעת החוק שאנו דנים בה, עכשיו מהרהרים בה היראה שני. אינני חושב שהמצב הבטחוני השתפר כבר עד כדי כך שאפשר לתת חופש לכל עניין. אני יכול רק להדגיש שחברי הכנסת שהשתתפו בדיון על הצעת החוק הזאת הפליגו בשבח ערכה של אחדות העם, אחדות ישראל, וכל הצעה על נישואין אזרחיים לא תפתור את הבעיות החמורות שלנו בדיני אישות וכל שכן לא תפתור את בעיית העדה הקראית היהודית. היא לא תחשל כת זו או אחרת, אלא היא עלולה להרבות כיתות. והרי לא רבות הן התקופות שבהן היתה אחדות ישראל כה נחוצה לנו כמו בתקופתנו אנו.

בסיום אעיר הערה אחת לדברי הנואם האחרון, חבר-הכנסת אבנרי. הוא אמר שהחוק הזה הוא אבסורד. דלי. נדמה לי שגם בהודמנות אחרת, אם כי אינני בטוח בכך, בנואם שנשא חבר-הכנסת אבנרי בחוק-לארץ — אם כי אינני רוצה להיאחו בזה — הביע את דעתו, ואני מבין שזוהי אמנם דעתו של חבר-הכנסת אבנרי, כי קיומו של העם היהודי בכלל הוא אבסורד. יש אולי משהו בזה, אך אנחנו עם עולם אשר קיים על-אף האבסורדיות הזאת, אף-על-פי שלא קיימים אותם תנאים הדרושים לכל עם גורמלי אחר. לנו ייחוד מיוחד, אנחנו עם סגולה על-אף כל האבסורדיות שיבוא ויחפש מי שיחפש. עם זה, על-אף כל הפגמים, הוא עם שקיים לנצח ויהיה קיים לנצח.

אני מציע להעביר את הצעת החוק לוועדת החוקה, חוק ומשפט.

ה"ר ש. רוזן:

אנחנו עוברים להצבעה. לפנינו שתי הצעות: האחת — להעביר את הצעת החוק לוועדת החוקה, חוק ומשפט; והשנייה — להחזיר את הצעת החוק לממשלה. אעמיד את שתי ההצעות להצבעה זו מול זו.

הצבעה

בעד ההצעה להעביר את הצעת החוק לוועדה — רוב

בעד ההצעה להחזיר את הצעת החוק לממשלה — מיעוט

ההצעה להעביר את הצעת חוק שיפוט בתי-דין יהודים קראים (נישואין וגירושין), תשל"א — 1971, לוועדת החוקה, חוק ומשפט נתקבלה.

הנישואין מבחינת חוקיותם, פתרון שנתקבל על דעת בית-המשפט העליון. בית-המשפט העליון, בבג"ץ 35/70, אישר את פעולותיו של משרד הדתות בנדון.

לגבי גירושין, כאשר הם נעשים בהסכמת הצדדים, יש לציין כי בית-הדין הרבני לא ניער את חצו מטיפול בהם. במקרה מסויים בית-הדין הרבני טיפל בעניין. בפרשה המפורסמת של הקידושין, שעוררה בכלל את הצורך בחוק הזה, פסק בית-הדין הרבני ובאותו בג"ץ, 35/70, מציון בית-המשפט העליון, שאילו היה הצד הזה מקבל את הצו, הדבר היה מקבל את פתרונו. מכאן שהמצב אינו שדה הפקר. נמצא על-ידינו פתרון למעשה, אלא שהחוק נחוץ כדי לתת אפשרות של פתרון גם באותם מקרים ידירים, שלם נדירים מאוד, שלא נמצא פתרון במסגרת החוקים הקיימים.

ואין להתעלם מן ההיקף של הבעיה, מן הכמות. בכל בעיה מעין זו יש ערך להיקף, כי הוא הוא הקובע, גם בקשר להערותיו של חבר-הכנסת ד"ר בנימין הלוי, ולהערותיו של חבר-הכנסת ביבי לגבי ההרכב של בית-הדין. חבר-הכנסת בנימין הלוי רוצה שאפילו לסיכסוך על גירושין — סיכסוך כזה יכול להיות אחד בשנתיים — שלוש — גנים בית-דין קבוע עם דינים שהוסמכו על-ידי ועדת מינויים ונתמנו על-ידי נשיא המדינה, עם מש-כורת קבועה וכו' וכו'. רבותי, קצת חוש של פרופורציה, של קנה-מידה מציאותי לבעיה זו.

כמה מחברי הכנסת, חברי-הכנסת ישעיהו, קלינג-הופר, האזנר, בנימין הלוי וארזי, התעקבו במיוחד על בעיית היתר נישואין, מבחינת ההלכה, שבין יהודי ויהודי קראי. אמנם זוהי בעיה נכבדה, אבל אין מקומה בחקיקה של הכנסת. הכנסת יכולה לחוקק שיתפסו רק נישואין לפי דתם של הנישואים, או נישואין אזרחיים, אבל אין הכנסת יכולה להורות הלכות, להתקין או לש-נותן. אין הכנסת נותנת הלכות או מפרשת הלכות. היא מקבלת או לא מקבלת את ההלכה כנותן, כמו שהיא. פרשנות ההלכה היא בידי אישי ההלכה השואבים את סמכותם איש מפי איש, מפי משה שקיבל תורה מסיני.

חברי-הכנסת ישעיהו, אליעד ואנקוריון — אל נא בחפזם, רבותי, אל תדרשו סימוכין בבעיה של העדה היהודית הקראית לבעיה של רפורמיים וקונסרבטיביים. ראשית כל, רבותי, אתם מדברים כאילו בשמם. הרפורמיים והקונסרבטיביים לא רוצים שיכירו בהם כעדה נפרדת, כמעט כדת נפרדת, בין אם יקראו להם יהודים רפורמיים או לא. הם יודעו מכן. אגב, האם לרפורמיים הלכה נפרדת? לקראים יש הלכה. איך אומר "המומחה לרפורמיים", חבר-הכנסת אבנרי? כל רב רפורמי קובע את ההלכה כפי רצונו. הקונסרבטיביים, בדרך כלל, מכי-רים בהלכה, אלא שמקלים על עצמם. לפיכך, רבותי, וכי אתם רוצים לקבוע קריעים חדשים? כל קרע, כאשר הוא טרי, הוא כמו פצע טרי וקשה יותר לאחותו מאשר את הקריעים הישנים.

חבר-הכנסת ישעיהו, אל תהא שש אלי חריגים ובקיעים בחומת ההלכה השומרת על דיני אישות בישר-אל. וכי החרדה לפילוג של העם כשמדובר בכת קטנה, ישנה גושנה, לא תגדל נוכח הסכנה של ריבוי כיתות, ריבוי פילוגים, רסיסים רסיסים? האם לא נסתפק בתפיסת הרע במיעוט?

המחשבה שהעלה חבר-הכנסת אליעד היום, ובישר-בה הקודמת חבר-הכנסת ישעיהו — ואני מצטט מדברי

ה. חוק לתיקון פקודת הבנקאות (מס' 8) (תיקון), תשל"א-1971 *

(קריאה ראשונה)

ב-202, היינו כ-45 משרדים לשנה. מאז הנהגת הפיקוח היה הגידול השנתי הממוצע כמחצית מספר זה.

חיים קורפו (גח"ל):

כמה פניות היו לפתיחת סניפים ?

שר-האוצר פ. ספיר:

כאן המקום לציין כי גידול זה במספר המשרדים היה מקביל פחות או יותר לגידול האוכלוסייה, באופן שחל שינוי מועט בלבד בצפיפות המשרדים יחסית לאוכלוסייה: בסוף שנת 1961 היה משרד של מוסד בנקאי לכל 3890 תושבים, בעוד שבסוף שנת 1970 היה משרד אחד לכל 3770 תושבים. צפיפות זו של סניפי בנקים קרובה למקובל במדינות מפותחות - היא עולה על זו שבארצות-הברית, צרפת, איטליה ובלגיה, אך קטנה מאשר בגרמניה, אנגליה ודניה.

החוק מסמיך את נגיד בנק ישראל לתת את ההיתר לאחר שיוועץ בוועדה שבה משתתפים חמישה מחברי המועצה המייעצת של בנק ישראל שאינם בנקאים. הוועדה אימצה לעצמה מספר שיקולים המנחים אותה בדונה בבקשות של מוסדות לקבל היתרים לפתוח סניפים. מספר תנאים מכשירים מוסד בנקאי לקבל היתר: א. שיעור ההון העצמי וסכום הפקדונות יחסית למספר הסניפים; ב. יעילות אירגון המוסד, הפיקוח הפנימי שלו ומידת הקפדתו על קיום ההוראות המחייבות מוסדות בנקאיים; ג. צורך מיוחד בסניף במקום ישוב שבו אין למוסד אף סניף אחד.

אשר למיקומם של סניפים מביאה הוועדה בחשבון את הגורמים הבאים: א. מקום הסניף המוצע יחסית לסניפים קיימים של מוסד בנקאי; ב. תכנון לפיתוח האזור שבו מוצע לפתוח את הסניף; ג. אוכלוסיית האזור והצורך שיש לה בסניף בנקאי נוסף; ד. באזור תעשייה או באזור מסחרי - הצורך בסניף נוסף מבחינת אופי האזור; ה. עדיפות לפתיחת סניפים באזור פיתוח עבודת הוועדה קשורה בניפוי זהיר של הבקשות המתקבלות. למשל, בדיון האחרון שנערך בראשית שנה זו נדונו בקשות לפתיחת 89 סניפים חדשים, שמתוכן אושרו 20 - 9 סניפים לשלושת הבנקים הגדולים, 8 לשבעה בנקים אחרים ו-3 לשלוש אגודות שיתופיות לאשראי.

הוועדה מקפידה להימנע מאפליית מוסדות בנקאיים המבקשים לפתוח סניפים חדשים. אין היא מונעת היתרים ממוסדות קטנים ובינוניים במקרה שהיא משתכנעת כי הם מסוגלים, מבחינה כלכלית ואירגונית, להרחיב את רשת סניפיהם.

לא אגלה סוד לחברי הכנסת באמרי כי בתקופה שחלפה מאז ראשיתו של הפיקוח עברו משברים לא קלים על כמה מן המוסדות הבנקאיים הקטנים והבינוניים. למרות עובדה זו לא חל שינוי גדול בחלקם של שלושת הבנקים הגדולים במספר הכולל של משרדי המוסדות הבנקאיים - הוא עלה מ-55% בסוף 1961 ל-56% בסוף 1970.

הי"ר ש. רוזן:

אנחנו עוברים לסעיף הבא בסדר-היום: חוק לתיקון פקודת הבנקאות (מס' 8) (תיקון), תשל"א-1971, קריאה ראשונה. רשות הדיבור לשר האוצר.

שר-האוצר פ. ספיר:

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. בסוף שנות החמישים היינו עדים לתחרות חריפה שהתנהלה בין הבנקים הגדולים בפתיחת סניפים חדשים. תחרות זו הביאה לכך, שהשיקולים לפתיחת סניפים חדשים לא תמיד היו מבוססים על טעמים משקיים-כלכליים, אלא לעתים היו לצרכי תחרות לשמה, באשר אין הבנקים רוצים לפגור זה אחרי זה. כאשר פתח בנק סניף בפניה בעיר, יכולת להיות סמוך ובטוח שבפניה ממול יפתח בנק מתחרה סניף משלו. רוב הסניפים החדשים הוקמו בחלקי הערים השונות, ובמיוחד במרכזים הגדולים, תוך הזנחת הישובים הקטנים בערי הפיתוח. כתוצאה מכך לא ניתן שירות טוב יותר לציבור, אלא נוצר ביזבוז בציד מיותר ובמשאבים, וכן בהעסקת עובדים בעלי נתונים מסויים מים הדרושים במקומות אחרים.

לתיקון המצב הוגשה לכנסת בשנת תשכ"א הצעת חוק שתכליתה להגביל את מספר הסניפים שרשאי לפתוח מוסד בנקאי ולהתנות פתיחתו של כל סניף בהי"ר מיוחד. לאחר זמן קצר הוגשה גם הצעת חוק משלימה, שתכליתה להחיל הוראות דומות גם על מוסדות כספיים. שתי ההצעות אושרו על-ידי הכנסת בתיקונים מספר 5 ו-6 לפקודת הבנקאות, אולם תוקף ההוראה המתנה פתיחת סניפים בהיתר מיוחד הוגבל לחמש שנים. בשנת 1966 האריכה הכנסת את חובת קבלת ההיתר לפתיחת סניפים חדשים לתקופה של חמש שנים נוספות. בנוסף לכך ניתנה סמכות להתנות את מתן ההיתר בתנאים, לרבות הגבלתו בזמן ובסוג עסקים מסויים. תקפה של ההגבלה האמורה עומד לפוג בסוף חודש זה ואנו מציעים עתה לקיים את ההוראה בדבר החובה לקבלת היתר לפתיחת סניף חדש של מוסדות בנקאיים וכספיים כהוראת קבע.

הצורך בפיקוח על פתיחת סניפים חדשים לא פחת, כשם שלא נחלשה התחרות בין הבנקים. אביא לפניכם סיכום קצר על הנסיון שנרכש בהפעלת החוק, שיש בו כדי להצדיק את המשך הפיקוח על פתיחת סניפים חדשים. ערב תחילת תקפו של החוק המקורי, ב-24 במאי 1961, הגיע מספר משרדי המוסדות הבנקאיים - בנקים מסחריים ואגודות שיתופיות לאשראי - ל-574. בסוף שנת 1970 הגיע המספר הכולל של המשרדים - משרדים ראשיים וסניפים - ל-795. זהו גידול נקי של 221 סניפים, או 22 סניפים בממוצע שנתי.

הפיקוח על פתיחת סניפים חדשים הביא לצימצום ניכר בקצב התרחבותה של רשת סניפי המוסדות הבנקאיים: בין סוף 1952 לסוף 1956 גדל מספר המשרדים ב-117, היינו כ-30 משרדים לשנה; ואילו בין סוף 1956 למאי 1961, מועד ראשית הפיקוח, גדל מספר המשרדים

כפי שכבר אמרתי, היה זה באוגוסט 1970. בינואר 1971, היינו לאחר חמישה חודשים, נתקבלה הבטחה חגיגית מטעם הממשלה, כי הצעת החוק הממשלתית הונחה על שולחן הכנסת תוך חודש ימים, ושוב לא תצטרך הוועדה שדנה בחוק להתעכב בעבודתה. מאז חלפו חמישה חודשים נוספים, והצעת החוק הממשלתית עדיין לא הונחה על שולחן הכנסת.

חברי כנסת נכבדים, האם ניתן לתאר יחס יותר פוגע ומעליב בכנסת ובחבריה מזה המתבטא בהתעלמות המחוללת, עד כדי אי-הודקקות אפילו למלת התנצלות אחת, לשורת הסבר אחת? לכן אני מציע לבית המחזיר את החוק לממשלה. אין כל משמעות לשייכות קואליציונית או אופוזיציונית בנדון זה. כבודו של הבית חייב להיות יקר לכולנו. נחטא לתפקידנו אם לא נקרא את הממשלה לנהוג על-פי כללי המינהל התקין.

היו"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לחבר הכנסת גולן, ואחריו - לחבר הכנסת גולדשטיין.

יצחק גולן (המפלגה הליברלית העצמאית):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. האמת היא כי דרוש דיון בכנסת על מצב הבנקים בארץ. זה מכבר לא קיימה הכנסת דיון כזה. מאז מקרה פויכטוונגר אין הציבור בטוח - על כל פנים לפי הידיעות המתפרסמות בעתונות - שהוטב המצב בבנקים, וביחוד בקטנים שבהם.

לא אכנס לפרטים. יש סיבות רבות למצב זה שהשתדר בכמה מהבנקים בישראל. אחת הסיבות היא כנראה שבנקים מסוימים הסתבכו בעסקים שונים שאין להם שום קשר עם השירות הבנקאי. עקב מצב זה התפתח תהליך של איחוד בנקים. תהליך זה, מועד במניעים עסקיים-כלכליים, יש בו כדי לעורר דאגה, באשר הוא מגביר ריכוזיות ומחליש את ההתחרות בעסקי בנקאות. תהליך זה, הנמשך כבר תקופה ארוכה למדי, נותן כבר את אותותיו: על כן סבור אני שיש לדון בהקדם במצב שהשתדר בעסקי הבנקאות בארץ. ייתכן שכאשר שר האוצר יביא לפנינו את חוק ביטוח פקדונות, אשר נמצא כבר בשלבים מתקדמים של הכנה, תהיה הזדמנות נאותה לדיון במצב הבנקים בכלל.

אשר להצעת התיקון הזאת - אני מחייב אותה. הסיבה אשר הניעה את הממשלה זאת נגיד בנק ישראל להציע הגבלות או איסור על מוסד בנקאי לפתוח סניפים ללא היתר, קיימת גם עכשיו. אבל מתוך דבריו של שר האוצר לא יכולתי להסיק מהי למעשה מדיניות הממשלה. הרושם הוא שמספר הסניפים הולך וגדל וההתחרות היא רבה. מוקמים סניפים, לא תמיד לפי ההגיון העסקי והצרכים. אינני משוכנע שבכל צומת דרכים דרושים שלושה סניפים, של כל שלושת הבנקים הגדולים. אינני יודע מדוע אין בנק ישראל דואג לוויסות מסוים. מדוע אין סניף של בנק לאומי, למשל, בפניה אחת של רחוב, ובנק אחר - בפניה אחרת? אחת מן השתיים: אם הממשלה מחייבת עכשיו ריבוי סניפים, הרי אין צורך בהתערבות, אין צורך בהגבלה, ואין צורך בהארכת החוק, אבל אם דעתה של הממשלה שדרושה הגבלה, שדרושה בלימת ריבוי הסניפים, הרי צריך הדבר לבוא לידי ביטוי בצמצום מספר הרשימות הניתנים לבנקים לפתיחת סניפים.

הוועדה נותנת את דעתה על מניעת ריכוז יתר של סניפי המוסדות הבנקאיים במרכזי הערים הגדולות. ניתנה עדיפות ברורה לפתיחת סניפים באזורי פיתוח, והרשימות בערים הגדולות ניתנו בעיקר באזורי בנייה חדשה ופיתוח עסקים. כתוצאה מכך פחת במידה מסוימת ריכוז הסניפים בערים הגדולות. בסוף 1961 היו 49.7% ממושרדי המוסדות הבנקאיים מרוכזים בשלוש הערים הגדולות; בסוף 1970 היו המשרדים בתל-אביב, בירושלים ובחיפה כ-46.3% מסך כל המשרדים.

אנו סבורים שהפיקוח על פתיחת סניפי מוסדות בנקאיים וכספיים השיג את המטרות שהוצגו לפניו. נמנעה התרחבות יתר של רשת הסניפים, על הביבוי הכרוך בה. עם זאת ניתנה למוסדות הבנקאיים והכספיים אפשרות לפתח בהדרגה את עסקיהם, בהתאם לגידול האוכלוסיה ולפזורה במקומות ישוב חדשים.

אני מבקש להעביר את הצעת החוק, לאחר הדיון, לוועדת הכספים.

היו"ר ש. רוזן:

אנו עוברים לדיון. רשות הדיבור לחבר הכנסת קורפו, ואחריו - לחבר הכנסת גולן.

חיים קורפו (גח"ל):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת. בהצעת החוק המונחת לפנינו מוצע למחוק את הסעיף הקיים בפקודת הבנקאות על תיקוניה, הסעיף הקובע הגבלה של זמן על האיסור לפתוח סניפים חדשים של מוסד כספי ללא היתר מאת נגיד בנק ישראל. אינני רוצה להתייחס להצעת החוק גופה, אם כי ניתן היה לשאול מה השתנתה הצעת תיקון זו מהחוקים המתקנים הקודמים, שהגבילו את האיסור לתקופה של חמש שנים בלבד, ואילו עתה מבקשים להפוך את האיסור לקבוע.

יכולתי למצוא את השעה כשרה להתריע מפני המגמה של יצירת לווייתנים בנקאיים שישחקו את האדם הקטן הנצרך להם. אפשר היה להצביע על המגמה המסוכנת, המבצבצת לאחרונה - חידרה ממשלתית לעסקי הבנקאות. אך כפי שכבר אמרתי בראשית דברי, אין רצוני לעסוק היום בפרטי ההצעה. רצוני להציע לבית המחזיר את החוק לממשלה, לשם שמירת כבודה של הכנסת.

בנושא זה - פתיחת סניפים חדשים לבנקים - נודמן לי לעסוק בכנסת באוגוסט 1970, בהגיש הצעת חוק פרטית לאבטחת מוסדות כספיים מפני שוד ופריצה. בדברי ההסבר להצעה נאמר: "הבנקים שצמחו אצלנו כפרטיות לאחר הגשם דאגו למיטב הדקדוקיות, אך איש מהם לא נתן דעתו כיצד למונע את הכניסה הקלה לתא הקופאי, לפעמים אפילו ללא צורך בקפיצה אל מעבר לדלפק, או כיצד להתקין אמצעי אזהרה משוכללים במקום, או כיצד להבטיח העברות כספיות מפני מעשים שניתן היה למונע אותם אילו הונהגו אצלנו סידורי בטיחות המחייבים בהעברת כספים. לא נהוגה אצלנו סטנדרטיזציה של שריון קופות, כספות וחדרי בטחון, להגנה מפני ריתוך".

בדברי תשובתי להצעת חוק זו הציע שר המשטרה להעביר את הצעת החוק לוועדה, כדי שתטפל בה יחד עם הצעת החוק הכוללת שתוגש על-ידי הממשלה בעוד כמה שבועות.

בסניפי הקואופרציה האשראית לא היו האנשים אלמונים. הם היו חברים. כיום דבר זה אינו קיים. כיום סניף הבנק בא במקום הקואופרציה האשראית, גם הפועלית וגם האורחית, שהיתה קיימת בימי המדינה שבדרך.

לי לא היה איכפת אילו חוק הבא להגביל פתיחת סניפים לא היה קיים בכלל. ולא איכפת לי אם יהיו במדינה עוד מאה סניפי בנקים. יש גבול לפתיחת סניפים. פתיחת סניפים כרוכה בהוצאה גדולה. ומספר הסניפים היה מגיע לרווייה מסוימת.

אילו היו מציעים להאריך את ההגבלה שלוש—ארבע שנים, בליט ברירה הייתי מסכים לכך, אבל בשום פנים ואופן אינני יכול להסכים לביטול הגבלת הזמן. אני חושב שיש בכך טעם לא טוב. הואיל ואני מאמין שתוך שתיים—שלוש שנים לא יהיה צורך בחוק זה, אני סבור שיש למחוק מהצעת החוק את ביטול הגבלת הזמן.

הי"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לשר האוצר.

שר האוצר פ. ספיר:

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. הערה לדברי חבר הכנסת קורפו: אני בכלל לא מבין במה הוא רואה כאן אי-התחשבות בכבוד הכנסת. אני חושב שהממשלה חייבת לשמור על כבוד הכנסת, ואמנם היא עושה זאת. אך מה שייך לכבוד הכנסת עניין טכני כזה, תיקון פקודת הבנקאות הודן בפתיחת סניפים?

הערה שנייה לדבריו: אני עוקב אחרי הדברים ובחלק גם אחראי להם, אבל לא ראיתי שהממשלה חודרת לענייני הבנקאות. אני שומע מדי פעם בפעם, גם מעל במת הכנסת וגם במקומות אחרים, שאומרים: הממשלה בכלל שולטת על שוק הכספים. הכנסת דגה, מחליטה על תקציב אחת לשנה, ומקורות ההכנסה שלה, המכסים את התקציב, הם בחלקם כספי מסים — שאין אנו כל כך שמחים בהם וכולנו היינו רוצים שיהיו יותר קטנים — ובחלקם האחר גיוס אמצעים. זה אפילו כתוב בחוק התקציב. מה, אם כן, הדיבורים על כך שהממשלה שולטת על שוק הכספים או חודרת לענייני הבנקאות?

אני יכול להוכיח את ההיפך, שהממשלה מזרימה סכומים לא-קטנים לבנקים מבלי שתהיה לה איזון דעה, או, במקרה שצריך להציל בנק זה או אחר, הממשלה אפילו לא קיבלה זכות הצבעה. יכול גם להיות מקרה שלישי, שהאמצעים של הממשלה הם הרבה יותר גדולים מאשר זכות הדעה שלה בבנקים. ובכן, הערה זו של חבר-הכנסת קורפו אינה שייכת לעניין והיא מוגזמת.

אשר לדברי חברי כנסת אחרים: אנו עומדים לשנות את פקודת הבנקאות הקיים מזמן המנדט ולהחליפו בחוק אקטואלי, מודרני, שיענה על כל בעיות המשק כיום. חוק זה נמצא עכשיו בהכנה, ואני מקווה שיוגש בקרוב לכנסת.

לעניין הסניפים — כולנו רוצים משק יותר יעיל, יותר חסכני, שיהיו בו פחות הוצאות ופחות שירותים. אני קורא בדאגה רבה מאוד שבשנת 1970 הצטרפו לכות האדם במשק כך וכך אלפים, מזה אחוז גבוה מאוד — אני חושש להגיד כמה — לשירותים. יש צורך לחשוב על העניין הזה. הוא לא יסתדר על-ידי דיבורים, אלא על-ידי קימוצים, הקטנת הוצאות, מודרניזציה בכל התחומים

זלמן שובל (הרשימה הממלכתית):

איפה אתה רואה בשנים האחרונות ריבוי סניפים?

יצחק גולן (המפלגה הליברלית העצמאית):

אני רואה. אני יכול להביא לך דוגמאות רבות של ריבוי סניפים בתל-אביב. אולי לא של בנק ליצוא, אבל של שלושת הבנקים הגדולים. הבנקים הקטנים אין באפשרותם להקים סניפים, כי ההוצאות הכרוכות בהקמת סניף הן גדולות מאוד. אני יודע שברחוב המלך ג'ורג', שם אני עובר לעתים קרובות, יש סניפים של שלושת הבנקים הגדולים — בנק לאומי, בנק דיסקונט ובנק הפועלים. ולפי דעתי מספיק סניף של בנק אחד ובמרחק מסוים ממנו סניף של בנק אחר.

אני סבור שמדיניות הרשויות איננה מתואמת לצר-כים. אינני מרגיש בוויסות הגיוני בהקמת סניפים. כנראה אין מגמה לבלום גידול מספר הסניפים. ובכן, אם בנק ישראל סבור שאין לבלום הקמת סניפים, אולי חוק זה אינו דרוש. אולם לפי עניות דעתי החוק דרוש, ודרושים היתרים לפתיחת סניפים, אבל דרושים גם ויסות-יתר ובלמת-יתר של הקמת סניפים חדשים.

הי"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת גולדשטיין, אחרון המש-תתפים בדיון זה.

אהרן גולדשטיין (גח"ל):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. חוק זה בא, כפי שכבר נאמר, להגביל פתיחת סניפים חדשים של בנקים ללא אישור בנק ישראל. החוק המקורי נתקבל בשנת 1960. בחוק המקורי נקבעה הגבלת זמן לחמש שנים. ב-1966 הוגש תיקון לחוק, ובו הגבלה לחמש שנים נוספות. עתה מוצע לבטל את הגבלת הזמן. כלומר, דרך קבע יהיו חייבים הבנקים להודקק לאישור בנק ישראל לצורך פתיחת סניפים.

אני מתנגד לביטול הגבלת הזמן. אני חושב שאין להגביל פתיחת סניפי בנקים. אני חושב שסניפי הבנקים תדמו תדומה חשובה למשק הישראלי ולאיש הקטן. הם יצרו הרגלי חסכון בקרב תושבי המדינה. מטרתו של כל סניף היא להרגיל את תושבי הסביבה לחסכון כספים בבנק. אנשים שהיו רגילים להחזיק חסכונותיהם בגרב, כיום מחזיקים חסכונותיהם בבנקים. אני יודע שכמה בנקים מבקשים מחברות להעביר את משכורת העובדים דרך הבנק. וזאת ללא כל תמורה. הם טוענים שאיש הבא לקבל משכורתו מהבנק, פותח חשבון בבנק. אני מעריך שאילו לא הסניפים לא היתה המדינה מגיעה לחס-כוונות שהגיעה אליהם. ואילו היו עוד מאה סניפים, היו החסכונות גדולים יותר.

האזרח הנזקק לשירותי הבנק, כאשר הוא בא לסניף שברחוב מגוריו לקבל הלוואה — אם זה תעשיין קטן, בעל מלאכה, עובד או פקיד — איננו אלמוני. מנהל הסניף מכיר אותו. בידי מנהל הסניף רשימה של כל התושבים באזור. הוא מזמין אותם, הוא משוחח אתם, הוא רוצה לקבל לא רק פקדונות, הוא רוצה לעשות גם עסקות. בימי המדינה בדרך היתה קיימת הקואופרציה האשראית — הכללית והפועלית — ולפי הממדים דאו זו היתה קואופרציה טובה. היום, לצערנו, קואופרציה זו אינה קיימת. אני עצמי הייתי עסקן בקואופרציה האש-ראית, ואני יודע שהיא תרמה בזמנו תרומה גדולה מאוד.

חוברת כ"ט, ישיבה קצ"ב

— חוק לתיקון פקודת הבנקאות (מס' 8) (תיקון) (פ. ספיר, קורפו, רוזן); חוק לקיום תקפן של תקנות ההגנה (כספים) (רוזן, פ. ספיר, בדר) —

אני חולק על דברי חברי הכנסת גולדשטיין, שאמר שלא איכפת לו אם יהיו עוד מאה סניפים. עוד מאה סניפים — משמע עוד הוצאות, עוד פקידים, עוד לחץ על שוק העבודה. מאה סניפים נוספים יגרמו הגדלה נוספת של הריבית, כי הבנק צריך לכסות את הוצאותיו; או עם כל משבר — משבר עוד יותר גדול.

אני מבקש להעביר את הצעת החוק לדיון בוועדת הכספים ולהכנה לקריאה שנייה ושלישית.

הי"ר ש. רוזן:

לפנינו הצעה אחת בלבד — של שר האוצר — להעביר את הצעת החוק לוועדת הכספים. נצביע על הצעה זו.

הצבעה

ההצעה להעביר את הצעת החוק לתיקון פקודת הבנקאות (מס' 8) (תיקון), תשל"א—1971, לוועדת הכספים נתקבלה.

ו. חוק לקיום תקפן של תקנות ההגנה (כספים), תשל"א—1971 *

(קריאה ראשונה)

אולם גם אם טרם הגיעה השעה להסרת הפיקוח, אנו שוקדים כל העת לפשט את המערכת ולהתאימה לתנאי המשק המשתגים, תוך עריכת "בדק בית" מתמיד. ומשכנת המגמה לתת רשיונות כלליים ולהעביר לבנקים את הטיפול השוטף באזרח. מערכת הפיקוח נבדקת כל העת במטרה להגיע למצב שהפיקוח לא יפגע אלא מעט ככל האפשר בפעולתו הסדירה של המשק ובחיי הפרט. לעתים אנו חייבים להכביד ידנו כדי לחסוך במטבע חוץ היקר. כזכור, קוצצה ההקצבה לנסיעות לחוץ-לארץ מסכום של 500 דולר לנפש לסכום של 250 דולר. למרות הגידול שחל במספר הנוסעים לחוץ-לארץ, פחתה ההוצאה בסעיף זה מ-67 מיליון דולר בשנת 1969 ל-54 מיליון דולר בשנת 1970.

לפני שלוש שנים, כאשר נדונה לאחרונה הצעת החוק להארכת תקפן של התקנות, הובאו לפני ועדת הכספים המלצות ועדת מולכו לפישוט הוראות הפיקוח, ומאו נכנסו לתוקף רבות מהן. לפני מספר שבועות מיניתי ועדה בין-משרדית שהוטל עליה לבדוק את ההוראות הקיימות בתחום הפיקוח על מטבע חוץ. הוועדה נתבקשה לסיים את עבודתה ולהגיש את מסקנותיה עד סוף השנה. גם הפעם גביא את דו"ח הוועדה לפני ועדת הכספים, ואם תוגשנה הצעות שיהא בהן כדי להקל ולפשט, נשתדל לאמץ.

אני מבקש להעביר את הצעת החוק, לאחר הדיון, לוועדת הכספים.

הי"ר ש. רוזן:

אנו עובדים לדיון. רשות הדיבור לחברי הכנסת יוחנן בדר, ואחריו — לחברי הכנסת זלמן שובל.

יוחנן בדר (גח"ל):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת, לפני כחמש-

ובכל השירותים. אם אף את זאת לא נעשה — אני חוזה קשיים עוד יותר גדולים. אני חושב שישראל אינה המדינה היחידה שאי-אפשר בה לפתוח סניפים בכל מקום ועל-ידי כל אחד. נדמה לי שהמספרים אשר מסרתי מדברים בעד עצמם. במשך השנה ירדנו לחצי בעניין הקמת סניפי בנקים לעומת השנים שלפני קיום החוק. לדעתי, אין הבדל אם מדובר על חמש שנים או על קבע. את העניין הזה אני משאיר לוועדת הכספים. אנו הצענו את החוק כהוראת קבע ולא לחמש שנים, כפי שנעשה פעמיים. אינני מבין מדוע זה רע. אם זה רע — הרי זה רע אף ליום אחד, ולחמש שנים בוודאי; אם זה טוב — זה יכול להיות קבע.

חיים קורפו (גח"ל):

במשך חמש שנים יוגש בוודאי החוק החדש.

שר-האוצר פ. ספיר:

הוא בוודאי יוגש. למה לנו להתנוכח על עניינים שאיננו חלוקים בהם?

הי"ר ש. רוזן:

אבקש את שר האוצר לעלות לדוכן ולהביא לפנינו את הצעת החוק לקיום תקפן של תקנות ההגנה (כספים), תשל"א—1971, קריאה ראשונה.

שר-האוצר פ. ספיר:

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. תקנות לפיקוח על מטבע חוץ הותקנו בארץ לראשונה בשנת 1939. הסמכות, שלפיה הותקנו התקנות, נשאבה מדבר המלך במועצה שניתן ערב פרוץ מלחמת העולם. באותו דבר מלך נאמר שתקפן של התקנות יפוג מאליו בתום שנה אחת, כיוון שמלכתחילה נועדו להיות הוראות שעה, כיום, שלוש-ושתיים שנה לאחר מכן, אנו יודעים שיועצי המלך היו אופטימיים מדי. עוד בזמן המנדט היה צורך במספר מעשי חקיקה על מנת לתת תוקף לתקנות, ולצערי גם היום לא אוכל לבשר כי הגיעה העת לבטל את הפיקוח.

לאחר תקופה של ירידה תלולה ביתרות מטבע החוץ שלנו התייצבה רמת היתרות ואף עלתה במידת-מה במשך השנה. יתרות בנק ישראל נטו, למעט פקדונות בנקים זרים ותושבי חוץ, הסתכמו בסוף שנת 1970 ב-361 מיליון דולר — עלייה בסך 23 מיליון דולר לעומת סוף שנת 1969. מתחילת השנה ועד 31 במאי גדלו היתרות ב-27 מיליון דולר נוספים ועמדו על 388 מיליון דולר. על אף עלייה קלה זו ביתרות, עדיין אינן מכסות אלא פחות משני חודשי יבוא.

אולם כל עוד קיים הגרעון במאזן המסחרי בהיקפו הנוכחי, אין מנוס מהמשך קיומה של מערכת הפיקוח. בשנת 1970 הסתכם הגרעון בחשבון המסחרי השוטף ב-1,215 מיליון דולר לעומת 865 מיליון דולר בשנת 1969, בכלל זה הסחר עם השטחים. לפי התחזיות ימשיך הגרעון לגדול גם בשנה זו.

קשה לומר שזה יהיה אותו הדבר, אבל אני חושב שאלה בעיות הדורשות תשובה, ומכל מקום לפי שעה הפיקוח על המטבע אינו המכשיר היעיל מבחינה זו.

במשך שנים רבות ביקשתי — ותמיר היתה הצעה להאריך תקפן של התקנות הבריטיות האלה — וגם שמעתי הבטחות, לא התחייבויות, שיובא לנו חוק ישראלי. אני חושב שבתקנות של המטבע יש פגם רציני, והוא שלפי נוסחון הן ניתנות לגמרי לשיקול אדמיניסטרטיבי. אדם שנפגע אין לו שום דרך לעידעו, אף-על-פי שמטבע חוץ הוא דבר רציני וכן הקצאת מטבע חוץ. כל זה לא יכול להיות בידי המפקח על המטבע.

ההארכה איננה יכולה להיעשות כל פעם. סוף כל סוף, אדוני השר, מטבע חוץ אינו רבנות ראשית. לגבי רבנות ראשית אין לנו שום תרופה מלבד הארכת החוקים הקיימים ללא סוף, פעם לארבעה חודשים, פעם לעוד שנה, פעם לעוד שנתיים, ואין ברירה. מטבע חוץ הוא עניין אחר. דרוש לנו חוק.

מכיוון שכך ומכיוון שהייתי רוצה להפגין דאגה עמוקה למצב מטבע החוץ, לגרעון, לסכנת האינפלציה, לסכנה הנובעת מגידול חוב החוץ — דאגה שאני יכול לבטא אותה בגלוי, ולא כל אחד הנושא באחריות יכול להיות גלוי-לב בעניין זה — אני מציע לכנסת להחזיר חוק זה לממשלה.

ה"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לחבר הכנסת זלמן שובל, ואחריו — לחבר הכנסת אמיל חביבי.

זלמן שובל (הרשימה הממלכתית):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה, פיקוח על מטבע חוץ אינו המצאה ישראלית. בכל מקום שמנהיגים פיקוח כזה, מבקשים להשיג באמצעותו מטרות מסוימות. בשום מקום שהנהיגו אותו לא הושגו מטרות אלה בשלמותן; גם לא בישראל.

בואו ונבחן מה הן המטרות המוצהרות שרוצים להשיג: ראשית כל רוצים למנוע ספקולציה במטבע חוץ והברחת הון. נשאלת השאלה אם עניין זה עומד במבחן המציאות. אינני בטוח לחלוטין. יש אמצעים אחרים, גם הם אמנם אינם מושלמים, לבלית ספקולציה, ואילו הפיקוח על מטבע חוץ, כידוע, אף הוא אינו מונע ספקולציה לחלוטין. ואשר לשוק השחור — הרי הוא קיים על פי ההגדרה, כלומר, שוק שחור רק מפאת קיומו של הפיקוח. במקומות שאין פיקוח על מטבע חוץ, אין גם שוק שחור במטבע חוץ. יכול להיות כמובן שיש מי שחושב כי התופעה של "לילינבלום" אינה דבר כה חמור, בלתי-מוסרי ובלתי-יחסי, אך נדמה לי שרוב הבית הזה אינו סבור כך. אדרבה, קיומו של פיקוח מבריח בדרך כלל את רצונם של אנשים מסוימים להחזיק את ממונם במקומות שאין קיים בהם פיקוח.

טוענים שניתוק הקשר ההדוק שבין התהליך האינפלציוני של המשק ובין שוק מטבע החוץ מונע השפעה מיידית של גידול המחזור הכספי על שוק מטבע החוץ. ואולם, רבותי חברי הכנסת, הרי ניתוק זה אינו יכול להיות אלא זמני. לטווח רחוק יותר יוצא רווח מדומה זה בהקסדנו מבחינת היצוא. זה כמובן אינו סוד לאנשי האוצר, וכדי להתגבר על מכשלה זו משתמשים אצלנו באלף-ואחת שיטות של מתן הטבות אד-הוק ליצואנים, שספק אם יש בהן כדי לעודד את היצוא לרמה המיירית.

עשרה שנה הופיע בוועדת הכספים של הכנסת המנהל הכללי של משרד האוצר, אדם צעיר, דינאמי, פיקח מאוד ונבון, ושאלנו אותו מתי לדעתו נגיע לאיזון תקציבי תשלומי חוץ, מתי נתגבר על הגרעון. הוא הוציא פנקס, שלא היה כחול, אלא שחור, ואמר לנו: בשנת 1961. אז היו עוד כחמש-שש שנים עד שנת 1961. השנה הגיע הגרעון למיליארד-ורבע דולר. לפי הצפוי נגיע בשנת 1971 לגרעון של מיליארד-וחצי דולר או קצת פחות מזה. ההבדל אינו גדול. עמדנו לפני סכנה חמורה של דילדול מוחלט של הרוברגה במטבע חוץ. אני מעריך מאוד את המאמץ למנוע את הדבר. זה נעשה במחיר יקר. אי-שם מתגלגלת תכנית חומש ל-1971—1976.

אדוני היושב-ראש, אני מניח שאתה מעריך תכניות. גם אני מעריך תכניות, וזאת מבחינה אחת: אני אוסף לי תכניות ממשלתיות כמו שאדם אחר אוסף לו בולים. יש כל התכניות של שר המסחר והתעשייה, תכניות משרד התבורה, תכניות משרד החקלאות — ואני רוצה להדגיש שאני מבדיל בין אלה הקונקרטיות לבין תכנית כלכלית כוללת, כי הן הרבה יותר רציניות; וכן יש כל התכניות של רשות התיכנון יחד עם התיקונים לכל תכנית, כי עוד לפני שמועצה זמנה של התכנית היא תמיד טעונה תיקונים. ובכן, אני תקווה שעוד מעט תיוסף עוד חוברת אחת לאוסף זה. אבל מה שידוע לי הוא שלפי התכנית החדשה צפוי לנו בשנת 1975 חוב חוץ בסך 5 עד 5.5 מיליארד דולר, וכיום הוא 3 מיליארד דולר, ובסוף שנת 1971 יהיה, כנראה, 3.7 מיליארד דולר.

במצב זה רוצה אני לשאול את ידידי ומורי שר האוצר: לשם מה פיקוח על המטבע? כמובן, אני יודע שאנו בזמן מלחמה, ובזמן מלחמה דרושים צעדים מיוחדים גם מבחינת המטבע, אבל עד כמה שאני רואה את הנתונים הרי הצרכים של הבטחון הם רק חלק מהסיבה ולא הסיבה כולה. אפילו נביא בחשבון את מה שקוראים "יבוא בטחוני ברוטו", גם אז אין אלה כל הסיבות לגרעון, והבעיה היא מה הדרך הנכונה, האם הדרך היא להגדיל את הגרעון האזרחי, אם מותר לקרוא לזה כך, ולומר שכיון שממילא עולה הגרעון הבטחוני ושיש כבר גרעון מסיבות בטחוניות, מדוע לא להוסיף קצת גם מסיבות אחרות; או להיפך, היינו לומר שכיוון שקיים גרעון בטחוני, צריך לממן אותו גם על חשבון צרכים אזרחיים עד גבול מסויים. זו הבעיה, והבעיה קיימת, כמובן, לא רק לגבי מטבע חוץ, משום שכל הדברים האלה משולבים אלה באלה. אפשר לומר שאנו מייבאים יותר מדי מכוניות ושאלו בונים פחות מדי דירות, אבל למעשה יש קשר בין בניית דירות לבין יבוא מכוניות, כי אנשים הבונים דירות במחיר יקר, במתח גבוה, גם מרוויחים כסף, וכשמרוויחים כסף קונים מכוניות.

אבל רוצה אני לחזור לעניין מטבע החוץ. אני חושב שצריך להגביל את הגרעון לא על חשבון הבטחון. אמנם אני חושש שעל-ידי הגדרה זו מצטרף אני לחבראי געימה וחשובה וקונסטרוקטיבית בארץ, שבה כל אחד מתנגד לאינפלציה בכל התחומים, אבל בתחום אחד הוא מסכים לאינפלציה; אולם בכל זאת עניין הבטחון כיום הוא בעיה דחופה יותר מאשר כל שאר הבעיות. פעם, לפני שנים, אמר ראש הממשלה דאז כי ההבדל בין הצרכים הכלכליים השונים של המדינה לבין צרכי הבטחון הוא בכך שמחדל כלכלי עלול להרוס אותנו במשך שנים, והמחדל בבטחון עלול להרוס אותנו תוך יום אחד. אם כן,

אמיל חביבי (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. לכאורה עומדים אנו להאריך באופן פורמלי את תקפן של תקנות ההגנה (כספים) 1971, שהן כפי שנאמר בדברי ההסבר לחוק, "הבסיס החוקי לפיקוח על מטבע חוץ". אלא שדווקא מפני שבעת האחרונה הופיעו רשימות מזעזעות בעתונות על השחיתות והרמאות השורדים בענף זה של מטבע חוץ, בכל הקשור ליצוא, הדי שזוהי ההזדמנות המתאימה להביא שערוריות אלו לדין מעל דוכן הכנסת.

ואתחיל במסמך האחרון שפורסם ב"הארץ" מ-2 ביוני 1971, בו דווח על בדיקות שהחל בנק ישראל לנהל לאחרונה בדבר השימוש בכספי קרנות יצוא על-ידי מפעלים, במקרים שבהם מתברר כי חלק מהכספים שנועדו למימון היצוא שימש לצרכים אחרים. ואני מצטט: "בנק ישראל הקים מחלקה מיוחדת לבדיקות אלו, שבדקה עד כה כ-74 מפעלים. התברר כי 42 מפעלים מאלה שנבדקו משתמשים בכספי הקרנות ליצוא למטרות אחרות." ובהמשך פורט ונאמר כי "קבוצת המפעלים הראשונה שנבדקה מנתה 44, מהם 10 השתמשו כדי בכספי עידוד היצוא, ואילו אצל 34 מפעלים התברר כי היחס בין כספי היצוא ובין היצוא בפועל אינו תקין." לממצאים אלה ניתן להוסיף את דבריו של מנהל אגף המ-כס והבל, כפי שהתפרסמו ב"הארץ" מ-17 במאי 1971, שאמר כי "בתקופה האחרונה גדל בהרבה מספר היצואנים המנפחים את מחירי המוצרים שהם מייצאים כדי לקבל פרמיות יותר גבוהות". לפי הערכתו "מנפחים היצואנים את הצהרותיהם בשיעור שנע בין 10% ל-25%. כתוצאה מניפוח זה ממירים היצואנים בנוסף למטבע החוץ שמגיע על חשבון הסחורה גם מטבע חוץ שמקורו בשוק השחור ומקבלים עליו פרמיות שאינן מגיעות להם".

אכן, אלו ממצאים בגדר של שערוריה ממש. אך אם מיישהו אינו מבין איך ניתן לבצע זאת במציאות, הרי באה סדרת גילוייו של יגאל לביב ב"הארץ", תחת הכותרת "פיקציה של יצוא", ומסבירה כיצד נעשים דברים אלו יום-יום וכיצד הממשלה מעלימה מהם עין במכוון.

אתחיל בשיטת הרמאות שביצוא סרטים: "אין כל אפשרות לקבוע כמה שווה סרט, ואם יטען יצרן מקומי כי קיבל מיליון דולר תמורת סרט, אף יביא מכתב על כך מחברה כלשהי בחלל, ויכניס את הדולרים לבנק ישראל, הרי יקבל על כך דולר 4.55 ל"י. את הדולרים הוא יכול לקנות בשוק השחור במחיר של 3.70–3.85 ל"י, על-פי התנודות בשוק זה. ההונאה קלה במיוחד בענף הסרטים מחמת הקושי לתערך את שווי הסרט, שאינו מוצר כמו חולצה או פטיש, שמחירים פחות או יותר ידועים. בהתאם לחוק הקיים, תמורת כל דולר המוכנס לחשבון בנק כאן — ולא חשוב מה מקורו — יקבל מוכר הסרט תמריץ גבוה".

ואם יאמר מיישהו שכל אלה הם סיפורים בלבד, ללא כל אחיזה במציאות, הרי לפחות ארבעה מפקדים ישראלים נודעים, ביניהם אפרים קישון ועדי כהן, טענו במכתבים רשמיים, כי רישום תמורת היצוא של הסרטים היה פיקטיבי. ולא די בכך, אלא שרישום פיקטיבי זה נעשה לפי הצעת הפקידים הממשלתיים הממונים על יצוא סרטים. וכפי שפורסם ב"הארץ" מ-21 במאי 1971, הרי מי שהיה ממונה על עידוד הסרט הישראלי במשרד המסחר והתעשייה אמר למפקים, כאשר התעורר

וחוץ מזה — ההטבות המאולתרות האלה מונעות תכנון יצוא לטווח ארוך והן כרוכות במערכת בירוקרטית-מיני-הלית מסובכת, המקנה לפקידים סמכויות החלטה בנושאים שאפשר היה לטפל בהם בדרכים פשוטות ואובייקטיביות יותר.

טיעון נוסף ומרכזי של כל מצדדי הפיקוח הוא, שבאמצעותו ניתן לשמור על רמת מחירים נמוכה של מוצרים בעלי מרכיב יבוא גבוה, למשל לגבי מוצרי צריכה חיוניים מסויימים, או מוצרי השקעה. הוזלת מוצרים אלה, או למעשה סיבוסם דרך מערכת הפיקוח על שער החליפין, נעשית על-ידי קביעת שער חליפין רשמי, שהוא נמוך מהשער שצריך היה להיקבע על-פי קריטריונים של היצע וביקוש. אולם האם כדי להשיג מטרה זו, כלומר, הוזלת מרכיב היבוא למוצרים מסויימים, יש באמת צורך בפיקוח במתכונתו הנוכחית? כלומר אין לכך אמצעים אחרים?

למזלנו נתבררנו בישראל באגף מטבע חוץ שהפקי-דוּת שבו עומדת על רמה מקצועית גבוהה, ואשר ברוב המקרים, ובודאי בשנים האחרונות, השתדלה להקל ולא להכביד: לפעול לפי שיקולים ענייניים ולא מתוך יחס של יד קשה. וגדמה לי שמדיניות זו הונחתה לא במעט על-ידי גישתם הכלכלית של מי שמשמש כיום סגן שר האוצר ומי שהיה בעבר המפקח על מטבע חוץ, וכן של המפקח הנוכחי, הפורש עתה מתפקידו — אני רוצה בהזדמנות זו לברך אותו לרגל מינויו החדש — וגדמה לי שתודתו של המשק כולו נתונה להם על כך. אני רוצה לציין בשמי-חה גם אותה ועדת מולכו שהוזכרה כאן, שעשתה רבות להקלת תהליכי הפיקוח על מטבע חוץ.

אולם אם גישתם של העוסקים בפיקוח היתה בדרך כלל כלכלית, הרי הכוונה הבלתי-מוצהרת, אך הממשית לא פחות, המסתתרת מאחורי הצדקת הפיקוח על מטבע חוץ, היא שמערכת פיקוח על מטבע חוץ מאפשרת לממשלה להתערב באופן מתמיד בפעילות המשק, ולא תמיד לפי שיקולים אובייקטיביים או כלכליים. מדיניות של דיפרנציאציה על-ידי הקצאת עודף הביקוש למטבע חוץ, בענייני סחר חוץ, בענייני השקעות ובתחומים אחרים — מדיניות כזו הרי ברור שהיא מחזקת את שלי-טתה של הממשלה, את כוחה הפוליטי בתחום הכלכלה. רצון זה משקף את הפילוסופיה אשר ביסודה מונח העקרון הקובע שהתערבות צמודה ויום-יומית של הממשלה במשק היא בבחינת דבר רצוי.

חברי הכנסת, לא הייתי מציע לבטל היום באורח מוחלט וטופי את הפיקוח על מטבע חוץ — וזאת כבר בגלל הסיבה שתקופה כל כך קצרה לפני גמר תקפן של החוק הנוכחי בודאי שאי-אפשר לעשות זאת — אבל אסור לנו להתייחס לפיקוח על מטבע חוץ כמות שהוא כאל עובדת חיים מתמדת ומונבת מאליה. לכן רציתי להציע לוועדת הכספים של הכנסת ליום בדיקה יסודית ומחודשת של כל האספקטים בפיקוח על מטבע חוץ במדינת ישראל, אך שמחתה לשמוע מפי שר האוצר שבדיקה כזאת כבר נמצאת בשלבי ביצוע. אצביע איתו בעד החוק, מתוך תקווה שהרפורמות שתוצענה יצדיקו את ציפיותי.

היו"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת חביבי, ואחריו — לחבר-הכנסת קרגמן.

אכן, הכל תלוי במדיניות הכספים — לטובת מי היא מנוהלת ועל-ידי מי.

היו"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת קרגמן, אחרון הנואמים בדיון זה.

ישראל קרגמן (המערך, עבודה-מפ"ם):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. לאחר שחבר-הכנסת שובל בירך את המפקח על מטבע חוץ שפרש ואיחל לו הצלחה בתפקידו החדש, אני מוצא לחובתי הנעימה לברך את המפקח החדש שנכנס עכשיו לתפקידו. הוא מוכר לנו אמנם משטח אחד, מהיותו מזכיר ועדת הכספים, שחזר לעבודתו באוצר בתפקיד החשוב הזה, ואני לא מאחל לו אבטלה. אני מתייחס בחיוב לחוק שלפנינו, ואני חושב שאין לי גם ויכוח עם חבר-הכנסת שובל שלמעשה גם כן, בסופו של דבר, מצא לנכון להצטרף להצעת החוק, אם כי בהסתייגויות מסוימות.

אני לא מאחל למפקח החדש אבטלה, כי חיוניותו של פיקוח על מטבע חוץ לא פגה. השאלה אינה רק שאלה של תקופת מלחמה. יש ארצות שאינן נתונות במצב מלחמה והן מקיימות פיקוח חמור על מטבע חוץ. אמנם מבנה החוקים שם קצת שונה. גם פה שמענו הודעה שחותרים למבנה אחד של החוק, שלא יסתמך רק על מה שקיים במשך שנים באוצר. בתקופת מלחמה אין ספק בנחיצותו של פיקוח על מטבע חוץ, אבל לא רק בתקופת מלחמה. דנו בחוק הזה גם לפני המלחמה. במשך שבו יש בעיות של יבוא ויצוא וגיוס מטבע חוץ מגורמים שונים בעולם, וקיימת חיוניות רבה ביותר בשמירת רוברות של מטבע חוץ כדי שלא יתרוקנו, והן יכולות להתרוקן בקלות אם לא יהיה פיקוח על מטבע חוץ ותהיה פעילות חופשית בעניין זה, והדבר עלול לסכן את קיומו של המשק — במשך כזה אין מגוש מפיקוח על מטבע חוץ. הבנו זאת למעשה כבר זה שנים.

בכל פעם היה חבר-הכנסת בדר עולה לדוכן ומציע להאריך את החוק בשנה אחת. למה שנה? המציאות הוכיחה שלאחר שנה באה עוד שנה. איננו במצב כזה שאפשר לחזות שבעוד שנה ישתנה המצב, שבעוד שנה לא יהיו גרעונות ולא יהיו צרכים בטחוניים ואחרים כאלה, ושנוכל לבטל את החוק או להחליף אותו.

אין כל צורך לבוא מדי שנה לכנסת ולבקש הארכה לשנה, באשר אנו יודעים מראש שהמציאות היא כזאת שיהיה המשך למצב הזה, עם כל רצוננו להקטין את תלותנו באחרים, למנוע גרעונות ולסתום פגרים בין היבוא והיצוא. זה דבר שאינו ניתן בזמן הקרוב.

אני מבין ששר האוצר ודאי חותר לקראת זה שהחוק וההסתמכות על הקיים בשעת חירום יוחלפו במרוצת הזמן בחוק קבוע, ברור וחדש. אבל במציאותנו אין מנוס אלא להאריך את החוק הזה. חבר-הכנסת שובל בא לטעון טענה, שהתלות בממשלה היא תלות גדולה מאוד. אין ספק בכך. הממשלה היא גורם חיוני ביותר, בייחוד מאחר שתקציב המדינה הוא חלק כה נכבד של התפוקה הלאומית וההכנסה הלאומית, וחלק כה נכבד מהמקורות בא ממה שהמדינה מגייסת בחוץ-לארץ ולא בא עקב היצוא. עקב מה שהמשק הרוויח, אלא עקב גיוס כספים ואמצעים במטבע חוץ בחוץ-לארץ. אין ספק שבמצב כזה צריכה הממשלה לשמור על המדיניות הכו-ללת, תוך ראייה כוללת של צרכי המדינה. אין ספק

דרה בעיה שלא היה מוצר פיסי ליצוא, כי "ישלחו קופ-סאות עם כל דבר שברצונם לשים בתוכן לחוץ-לארץ ובצורה כזאת תיפתר בעיית היצוא והרישום".

ואילו היה מצטמצם היצוא הפיקטיבי רק לענף סרטי הקולנוע, הרי שהיינו מתנחמים בכך, אלא שזוהי כאמור, רק ההתחלה. לענף הטקסטיל יש חלק לא קטן בשיטת רמאות זו.

ושוב אצטט את דברי יגאל לביב: "אין לי ספק כי חלק ניכר מיצוא ענף הטקסטיל הוא יצוא פיקטיבי, בחלקו בידיעת השלטונות ועצימת עין מצדם. מדי פעם מתפרסם בעתונות סיפור על חקירה משטרתית בעניין יצואני טקסטיל שהונו את האוצר. לפני כמה חודשים הודיעה המשטרה על חקירת רשת מסועפת שקנתה דולרים מתיירים וישראלים, בכללם שיקים, הפקידה אותם בחשבונות בנק של יצואנים שהציגו דולרים אלה כתמורות יצוא, וקיבלו תמריצים נאים. בימים אלה חוקרים גם המכס וגם המשטרה פרשה של יצוא טקסטיל גדול שהצהיר, למשל, בשנת 1965 על יצוא בסך 700,000 דולר, וייצא למעשה רק בסך 277,000 ל"י."

הדוגמאות נוספות, ורק מאלו המקרים שהצליחו לגלות, לא חסרות. אלא שאם עד כאן היה הכל במסגרת של רמאות ועקיפת החוק ולעיתים תוך עצימת-עין מסויימת מצד הממשלה, הרי צריך לציין שהלווייתנים הגדולים נהנים מהעדפות מבלי להשתמש בטריקים קטנים, ואם זה לא כל-כך מסתדר, משנים להם את החוק. לדוגמה מביא יגאל לביב את המקרה של מר יעקב להב, שבית-החרושת שלו מייצר חולצות ומבצע מכירות במיליון דולר יצוא. לפי הנתונים שמסר הוא מוכר פריט בחוץ-לארץ בממוצע ב-2 דולר, ומקבל בעדו לפי התמריץ הגבוה ביותר 10 ל"י. אותו פריט נמכר בחנויות בארץ ב-30 וגם ב-40 ל"י, ונכלל במסגרת הנושא העדין ששמו "עודפי יצוא". ומה שקורה במכירת עודפי יצוא הוא שהיצרנים מייבאים בדים ללא מכס ומסים והם חייבים לייצאם, ואם הם מוכרים את הסחורה בארץ, הרי שהם מרוויחים את כל המכס והמסים — ואז הרווח גבוה במיוחד. השלטונות עוצמים לחלוטין עין מתופעה זו ומרשים לה להימשך. וכמו לא די בכך, אם נחזור למר להב, הרי שלפי נתוני המכס היה חייב בשנת 1968 סך 3.5 מיליון ל"י על חשבון חומר שהתחייב לייצא ולא עשה כן. החוב שלו היה כשליש מכלל החובות של מקרים דומים בענף, שהסתכם ב-10.2 מיליון ל"י. חודשים אחדים לאחר מכן העביר שר האוצר בכנסת תיקון לחוק המכס, שלפיו יצדן שייצר כמויות ניכרות ולא הצליח למכרן בחוץ-לארץ, רשאי למכור אותן בארץ. תיקון זה איפשר לאותו מר להב להיפטר מכל סחורות היצוא שלו בישראל, סחורה הנמכרת בחנויות במחירים הגבוהים פי כמה מתמורת היצוא בחוץ-לארץ.

רצוני להדגיש כי איננו מתנגדים לחוק זה. אך הזכרתי שערוריות כספיות ידועות אלו — קודם כל בתקווה לשמוע מפי השר הסברים להן, ושנית כדי לאמת את טענתנו, אשר שמענו בהודמנויות שונות, כי התמריצים אינם למעשה דווקא לעידוד היצוא, אלא לעידוד הרווחים המופלגים של יצואנים. כל הדוגמאות אשר הזכרתי מוכיחות כי יש מרחב גדול של רווחים בלתי-חוקיים, שאפשר לצמצם אותם כדי לעודד יצוא, ואין צורך באמתלה של עידוד היצוא לנהל מדיניות של הקפאת שכר העובדים או הורדת השכר.

— חוק לקיום תקפן של תקנות ההגנה (כספים) (קרגמן, רוזן, פ. ספיר); חוק ההגבלים העסקיים (תיקון מס' 3) (רוזן, פ. ספיר) —

הכל חד, פשוט וחלק: להיפך. מעל במת הבית הזה דרשו עוד יותר פיקוח וביקרו אותנו קשות, ובכלל זה את נגיד בנק ישראל. מה הדיבור הזה שהופך כמעט לבנלי בכל הזדמנות? היכן קיימת מדינה שממשלתה אינה מתערבת בה בענייני משק?

מומן חדלתי להתייחס ברצינות לדיבור כזה, אפילו הוא מלווה בסוף, — ובפרט כשהוא מלווה בסוף, בהערה שאמנם יש להבין שנוחץ פיקוח על מטבע חוץ. מי האיש שיגיד היום שצריך להסיר את הפיקוח על מטבע חוץ? והרי רק לפני כמה שבועות התחוללה בארץ דרמה "קטנטונות", שאינני נכנס לפרטיה עתה.

תקציב מטבע החוץ כולו עבר את הסכום של 2.5 מיליארד דולר ומתקרב, בוודאי, בשנה זו, ל-3 מיליארד דולר. אנחנו צריכים לצבור את זה, קודם כל, מיצוא. היה זה למטה ממכודי, ובוודאי למטה ממכוד הכנסת, אילו התווכחתי על מה שציטטו כאן מאיזה עתון. אחרי 1.7 מיליארד דולר מיצוא, צריך לרכוש עוד 1.3–1.4 מיליארד דולר ממקורות שונים ומסכומים שונים. האם נאפשר עכשיו משחק בדולרים עד שיקרה משהו בעולם ויסתערו על הבורסה וירוקנו אותה ולמחרת לא נוכל לקנות דלק? אמרתי בקשר לחוק הקודם, בקשר לרורבה, שגם לחדשיים הסכום אינו מספיק.

איני רוצה לסטות מן הנוהג שלי. לא אתווכח עם חברי הכנסת חביבי. אני רוצה להגיד רק דבר אחד, שכל הסיפור שהיה באותם מאמרים, שהממשלה מזינה את הבורסה השווארה — אני מודיע מעל במת הכנסת: אין לה שחר. שנים רבות שאינו נוגעים בזה. אין שום הגיון בזה שהשער יורד והולכים לחפש שם דולרים כדי למכור לנו. אבל, כאמור, זה לא שייך לעניין.

אני בטוח ומשוכנע שהפיקוח נחוץ לנו. פישטנו אותו וממשיכים לפשט, ככל הניתן. אני מוכן להילחם, כמו כל אחד, בבירוקרטיה. אין צורך בה. יש די דברים שצריך לטפל בהם. עד כמה שאפשר לפשט בענייני מטבע חוץ — אנחנו עושים זאת, עשינו זאת ונעשה זאת. מי יתן ונגיע לכך. לו יכולנו לשחרר את עניין מטבע חוץ מהפיקוח — הייתי רואה בזה, בעצם, שהשגנו אחת המטרות הנכספות שלנו.

אני מבקש להעביר את הצעת החוק לוועדת הכספים.

היו"ר ש. רוזן:

אנחנו יוגשים להצבעה.

הצבעה

ההצעה להעביר את הצעת החוק לקיום תקפן של תקנות ההגנה (כספים), תשל"א—1971, לוועדת הכספים נתקבלה.

ז. חוק ההגבלים העסקיים (תיקון מס' 3), תשל"א—1971 *

(קריאה ראשונה)

שר-המסחר והתעשייה פ. ספיר:

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. אתם ודאי אינכם מצפים ממני להערה אחרת מאשר זו: אין זה מקל עלי שאני צריך להופיע גם כשר המסחר והתעשייה.

שצריך לתת לממשלה הזאת מכשירים כאלה שתוכל לפקח על דבר שהוא רגיש מאוד, והוא מטבע חוץ.

באנגליה ובארצות אחרות, אמנם על בסיס של חוקים אחרים, כפי שהעירו לי כאן, בכל זאת יש שמירה, ובייחוד בתקופה כזאת לאחר מה שפקד את ארצות אירופה ואמריקה. אמנם באמריקה זה אולי לא כל-כך אפקטיבי, אבל שם יש הזדקקות לתקנות בעניין פיקוח על מטבע חוץ. אולי זה רק מבחינה פורמלית, אבל באירופה זה לא רק מבחינה פורמלית. באנגליה זה חמור ביותר.

בוועדת הכספים אפשר יהיה לעבד את הפרטים. אני תומך בהצעת החוק.

היו"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לשר האוצר, לתשובה.

שר-האוצר פ. ספיר:

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. חברי הכנסת בדר מזכיר לי את הדיבורים מלפני חמש-עשרה שנה על יצוא ויבוא, על איזון מאזן התשלומים, ומספר שהגרעון הוא 1.25 מיליארד לירות ומנבא את הגרעון לשנה הזאת. חברי הכנסת בדר, בעיקר אתה, חבר כנסת כמון, נכבד, חבר ועדת הכספים, שידועים לו העניינים בפרטי-פרטי-פרטיהם והוא מתעניין בהם, עוקב אחריהם, קורא את כל החוברות ואפילו מכניס אותן לספריה שלו, אתה יודע בדיוק מה היו הוצאות הבטחון לפני חמש-עשרה שנה ומה הן היום. האם אני צריך להגיד לך זאת? האם אני צריך שוב ושוב להזכיר לך מה שדובר ומה שהתפרסם, שהוצאות הבטחון במטבע חוץ עלו ב-850 מיליון דולר, וזה יותר משני שלישים של הגרעון? אתה עצמך אמרת שחלק מביא נכסי השקעה.

כולנו שמחים לבואו של הבואיג 747. ודאי כל אחד יקרא בעתון של 1 ביולי, שבחדש יוני גדל היבוא. הוא גדל גם במשהו אחר. אבל בגלל זה בלבד גדל היבוא ב-25 מיליון דולר. ובעוד מספר חודשים יבוא כלי שני כזה. האם אני צריך להזכיר לך שהשנה יבוא בוודאי מיכליות ואניות שקנינו לפני שלוש-ארבע שנים ואפשר למכור אותן היום ולהרוויח בכך, וכל מיכלית כזאת עלתה גם אז 15–17 מיליון דולר, וגם נכסים כאלה מהווים חלק בגרעון?

תמיד אני מקשיב לאידיאולוגיה החדשה, של חברי הכנסת שובל על ההתערבות של הממשלה במשק. הממ"שלה לא מתערבת או לא מתערבת די הצורך בפיקוח על הבנקים. מה קרה למפקדי ישראל מעדות שונות שחשכו את הגרושים שלהם? מזכירים רק את בנק פויכטוונגר, אבל הרשימה ארוכה. מה אתה סובל כל כך הרבה מזה שהממשלה מכבידה על המשק? האם בבנקים הפרטיים

היו"ר ש. רוזן:

אנחנו עוברים לחוק ההגבלים העסקיים (תיקון מס' 3), תשל"א—1971, קריאה ראשונה. רשות הדיבור לשר המסחר והתעשייה.

לעמדת הסיעה שלי: בשעת חקיקתו של החוק שעליו אנחנו מדברים עכשיו, חוק ההגבלים העסקיים, משום-מה הוצאו מגדר החוק ההגבלים לגבי תוצרת חקלאית. כאשר יש חור אחד כזה בחוק, הרי הוא פוגע ביעילות החוק, באשר כל חור פוגע קשה ביעילות החוק. אני חושב שמה שדרוש לנו איננו חוק טכני, דוגמת זה שהוגש, אלא חוק כולל, שיחמיר וייעל את המלחמה במונופולין ובקר-טלים.

אשר למונופולין, החוק מרשה לשר המסחר והתע-שיה לקבוע לגביהם לא רק מחירים של מונופולין, אלא גם איכות הסחורה, תנאי השיווק, דרכי הייצור, דרכי השיווק ותקני איכות. אמנם ב-1966 ושוב ב-1969 פורסמו רשימות של תוצרת מונופוליסטית בישראל וגם נקבעו מחירים. אך מה שנוגע לפיקוח על האיכות, על דרכי הייצור, על תנאי השיווק וכו' — מי מפקח על כך?

תמיד כשיש פיקוח על המחירים, תשובת המשווקים היא בשינוי ציון הסחורה, בתוספת סוגים חדשים כביכול של סחורה במחירים גבוהים יותר. אינני רוצה להזכיר עוד פעם את הקריירה שעשה בישראל יין שקראו לו מובחר. זה היה היין הזול ביותר שהיה בישראל, אך מאז עלה לדרגה של "הוק", אחד כך לדרגה של "שאטו מונטן", אחד כך לדרגה של "שאטו מונטן ליצוא" — אם כי תוכן הבקבוק הוא אותו תוכן. רק הציון עליו שונה. אינני רוצה לדבר על מקרה זה במיוחד, אבל רצוני להגיד שחובת הפיקוח על המונופולין היא החובה להיות הרבה יותר תקיף בפיקוח המעשי מאשר זה שנעשה למעשה.

אשר לקרטלים, חוק מקרטלים הקיימים בשפע בחקלאות — מה עלי להגיד? לפי רשימות שבידי, הרי עד סוף 1969 הוגשו 282 בקשות, ביניהן גם בקשות בקשר עם שינוי הסכם הקרטלים. אושרו 120. נוסף לזה אושרו גם היתרים זמניים בשפע. בסוף 1969 היו בתוקף 35 קרטלים במדינת ישראל. במדינה קטנה זהו מספר ניכר מאוד. אני חושב שמוטב היה אילו רוב הקרטלים לא היו זוכים לאישור כלל.

הבעיה חמורה יותר לגבי הקרטלים שנוצרו או באופן חשאי או בשקט. אני רוצה להגיד לכבוד היושב-ראש, שהאביר של המשק הליברלי, שאומרים כי הוא דווקא הפרקליט העיקרי של התעשייה החפשית, כותב במקום אחד, שאם שני תעשיינים ייפגשו לשתות תה, ברור שהצרכן ישלם את הסוכר. יש קרטלים וקרטלים, וחובה על הממשלה לבדוק, לגלות, לעקור, לאסור, להביא למשפט.

מה המציאות, אדוני היושב-ראש? בשנת 1969 הובאו למשפט שלושה מקרים של קרטלים בלתי-חוקיים. שניים הגיעו לפסק-דין. מה היה פסק-הדין? שני קרטלים בלתי-חוקיים הוענשו בקנסות, ששניהם יחד הסתכמו ב-6,700 לירות. זה כתוב בשנתון הממשלה. אני חושב שזוהי פרמיה. קראתי פעם בספרוד, בזמנו, העונש על שוחד היה הפקעת מחצית סכום השוחד. אני חושב שקנסות כאלה על קרטליזציה בלתי-חוקית הם בבחינת עידוד לקרטלים. העובדה שיש כל כך הרבה תלונות — ועליהן אנו קוראים בדו"חות של הממשלה — וכה מעטות מגיעות לחקירה, חקירה הנגמרת ללא כלום — דבר זה מוכיח שדרושים מכשירים הרבה יותר חריפים למלחמה נגד הקרטלים הבלתי-חוקיים. אולם לשם מה להקים קרטלים בלתי-חוקיים אם מקבלים אישור זמני ובאופן קל, בדרך כלל?

הצורך בהצעת החוק הקצרה המוגשת לכם בזה נובע מחוק החנינה, תשכ"ז. מטרתה היא לשנות אחד הסעיפים של חוק ההגבלים, תשי"ט, כדי לסתום פרצה שנתגלתה בו כתוצאה מן החנינה הכללית שניתנה לעבריינים שונים בעקבות מלחמת ששת הימים. אדם שהיה צריך לרשום הסדר כובל לפי סעיף 18 של חוק ההגבלים העסקיים ולא רשמו, לא זו בלבד שנהנה מן החנינה הכללית ונפטר מן העונש המגיע לו עד תאריך החנינה, אלא ייתכן שאף יכול הוא לטעון כי מעתה ואילך פטור הוא כבר מן החובה לרשום את ההסדר ולהעבירו תחת שבט ביקורתה של המועצה לפיקוח על הגבלים עסקיים, גם אם ההסדר עדיין מתקיים בעינו. הנוסח הקיים של הסעיף האמור מאפשר לו לטעון, כי הואיל וחלפו מועדי הרישום הקבועים בסעיף, בטלה גם החובה שבו. אין ספק שלא זו היתה כוונת המחוקק בעת חקיקת חוק ההגבלים העסקיים, תשי"ט. מכל מקום, יש צורך לנסח מחדש את סעיף 18 האמור, כדי להסיר ספקות בעניין.

אם כי ראשיתה של הצעת החוק שלפניכם כתיקון השייך לספיקי החנינה הכללית שבאה בעקבות מלחמת ששת הימים, הרי לאמיתו של דבר יש בה הרבה יותר מזה. היא מכוננת גם כלפי אותם מארגני קרטל פוטנ-ציאלים שלפעמים כדאי להם להסתכן בעונש חד-פעמי, ובלבד שלא יצטרכו לרשום את הקרטל ולהביאו לביקור-תה של המועצה. יתר על כן, החוק המוצע חל גם על מקרים שבהם התיישנה העבירה של אי-רישום הסדר כובל, ויש חשיבות מיוחדת לכך נוכח העובדה כי תקופת ההתיישנות של עבירה זו — שהיא עוון — קצרה ביותר.

הצעת החוק הקצרה שלפניכם באה למלא את הח-סר ולתקן את המצב המשפטי הקיים בעניין רישום הגבלים עסקיים. בכל המקרים שציינתי — חנינה, התיישנות ואי-ציות להוראות החוק מתוך שיקולים של כדאיות — לא יהיה עוד ספק כי עבריו איננו פטור מקיום חובת הרישום המוטלת עליו על פי החוק. התיקון המוצע תואם את כוונת המחוקק בעת חקיקת החוק המקורי, תורם ליציבות במסחר ובתעשייה ושולל מן העבריו את האפשרות להיות "חוטא ונשכר".

אני מציע איפוא להעביר את הצעת החוק לוועדת הכלכלה.

הי"ר ש. רוזן:

אנחנו עוברים לדיון. רשות הדיבור לחבר-הכנסת בדר, ואחריו — לחבר-הכנסת אנקוריון.

יוהנן בדר (גח"ל):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. תמוזות רבות ועדיפות רבה למשק חפשי, למשק שבו קיימת תחרות הגונה במסגרת החוק ובו לכל גורם משקי סיכויים שווים וזכויות שוות, כדי שיוכל לעשות, תוך תחרות חפשית, את המקסימום למשק, את המקסימום להורדת המחירים, ואת המקסימום כדי לספק לציבור תוצרת באיכות גרועה, ובודאי, בין הסכנות הצפויות למשק חפשי יש גם סכנה של מונופולים וקרטלים. בישראל יש סכנות נוספות למשק בריא: השיטה הסקטורלית, ההעדפה הסקטורלית, הפרי-בילגיות לסקטורים מיוחסים מבחינת המסים, מבחינת המימון ומבחינת השליטה על אמצעים כספיים של הציבור. איש לא יגיד שבמצב זה אפשר לדבר בישראל על סיכוי שווה לכל גורם משקי לפי מצב משקיותו, יעילותו וחשכויותו. אין זה בישראל. נוסף לזה, בניגוד

בפרוצדורה מעין-משפטית, תוכל לבדוק מה התועלת בהסדר למשק, ומה ירוויח או יפסיד הצרכן על-ידי ההסדר, וכן גם שתוכל להציג תנאים לאישור ההסדר. ככלות הכול, הקריטריון הקובע לפי סעיף 25 לחוק הקיים הוא שהסדר כובל חייב, לפי שיקול המועצה, להיות לטובת הכלל. וסעיף 28 גם מפרט את השיקולים הקובעים את יחס המועצה להסדר, שכמה מהם מנה חבר-הכנסת ד"ר בדר.

השיקולים הם: להבטיח מומחיות; להבטיח לציבור יתרון מסוים; לאפשר השגת הספקה של מצרך או שירות בתנאים הוגנים; לשמור על המשך קיומו של ענף שלם שהוא כדאי למשק הארץ; להביא לידי ייעול הייצור או השיווק, או להורדת המחירים של מצרך או של שירות; להביא לידי שיפור מאון התשלומים של המדינה, הקטנת היבוא או הגדלת היצוא. וכן צריכה המועצה לבדוק בכל מקרה אם טובת הכלל הכרוכה בהסדר תעלה באופן ממשי על הנוק העלול להיגרם לחלק מהכלל או ליחידים שאינם צדדים להסדר. אם כך הדבר, מן הראוי לשמור על כך שהחוק לא יושם לאל ולא יישאר בגדר אות מתה. ובכך אני רואה את חשיבותו של התיקון המוצע.

עובדה היא שהתעוררו ספקות אם הנוסח הקיים של החוק אינו מאפשר עקיפתו על-ידי קבלת עונש בפלילים ששיעורו בחוק הוא אמנם ניכר, כפי שהזכרתי קודם, אבל בפועל ייתכן שלא יהיה גדול ביותר — וחבר-הכנסת בדר נתן לנו דוגמה לכך — ועם זאת המסכת קיומו של ההסדר הכובל מבלי שייזקק לאישורה של המועצה הציבורית שמונתה לשם כך. והעובדה שהביא לפנינו שר המסחר והתעשייה, היינו השפעת החתימה הכללית על מקרי עבירה על חוק זה, מדברת בעד עצמה.

ייתכן שהנוסח של הצעת החוק הוא מסורבל במקצת. אולם לעומת זאת הוא ברור מאוד, והבהירות הזאת היא השכר שבהצעת החוק שלפנינו, ויש בה משום הסרת כל ספק וסתירת פרצה אפשרית. על כן אני מציע להעביר את הצעת החוק לוועדת הכלכלה, להכנתה לקריאה שנייה ושלישית.

ה"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת שכטרמן, ואחריו לחבר-הכנסת בן-מאיר.

אברהם שכטרמן (גח"ל):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. התיקון לחוק ההגבלים העסקיים, שהוגש עכשיו לכנסת על-ידי שר המסחר והתעשייה, הוא תיקון בלתי-מהותי. אני מקווה שהכנסת תשתמש בהזדמנות הטיפול בתיקון כדי לבחון כיצד התבצע החוק בשנים עשרה שנות קיומו, ואולי תסיק גם מסקנות לעתיד.

יש לו לחוק הזה היסטוריה. החוק המקורי נחקק בכנסת לפני כשתים-עשרה שנה, ב-28 ביוני 1959. הוא נועד, בזמן חקיקתו, לרסן ולצמצם את מגמת הקרטלי-ציה במשק הישראלי.

על מה נתבסס החוק הזה? בדברים שאמר שר האוצר דאז, לוי אשכול המנות, בעת הגשת החוק לכנסת, הסתמך על ועדה מיוחדת, שנתמנתה כמה שנים קודם לכן, לבדיקת עניין הקרטלים. בראש אותה ועדה עמד מי שהיה אז סגן שר המסחר והתעשייה, מר זלמן סוזאב.

החוק שהוצע לנו — אני מבקש את סליחת השר — הוא ללא פרופורציה לצרכים. ברגע הראשון חשבתי שחוק זה מיותר לגמרי; התיקון הזה, שלפיו יהיה כתוב שאם מישהו כבר הוענש על אי-רישום קרטל, הרי הוא כבר פטור בל-דבר, ואחר כך הוא יכול להמשיך בקרטל בלי רישום — היה לי רושם ברגע הראשון שתיקון זה מיותר. הגעתי למסקנה שהוא לא מיותר, אך זה לא מספיק. לא מספיק להעניש בשל אי-רישום קרטל. צריך להיות עונש ברור על קיום קרטל בלתי-חוקי, על קיום קרטל בלתי-רשום. יש צורך בעונשים על כל יום או כל שבוע או כל חודש שקיים קרטל לא-רשום, ולא ענשים כאלה, ששני קרטלים בלתי-חוקיים נקנסים ביחד בסכום של 6,700 לירות. אבל בעיקר דרושה מדיניות נגד הקרטלים, ומדיניות זו אינה קיימת. בעצם, במקרים לא מועטים יש לי רושם שהקמת קרטל הוזמנה ממש על-ידי הממשלה.

לכן אני חושב שצריך להחזיר את החוק הזה לממשלה. ויש צורך לבדוק את העניין הזה, בממשלה או בוועדה מתאימה, אולי בהזדמנות הדיון על הצעה זו, עד תומה, ולהבטיח שניקוד מן המדינה את השיטה של מסירת הזמנות ממשלתיות בלי מכרז, את השיטה של העדפה סקטורלית, את החופש של קרטלים בענפים גדולים של המשק. דרושים אמצעים חריפים כדי להבטיח משק חפשי, תחרות חפשית, בתנאים שווים, בלי פריבי-לגיות, בלי העדפות. זה התנאי כדי שיהיה לנו פיתוח ראוי לשמו.

ה"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת אנקוריון, ואחריו לחבר-הכנסת שכטרמן.

ארי אנקוריון (המערך, עבודה-מפ"ם):

אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת. חבר-הכנסת בדר מנה סיבות מספיקות לצורך בחוק ההגבלים העסקיים, שאינו רק המצאה ישראלית. אני מסכים עם חבר-הכנסת בדר שדרושים אמצעים חריפים נגד הקרטלים הבלתי-חוקיים, אבל החוק הקיים כולל לא רק קנסות בסך 6,700 לירות; הוא כולל גם עונש מאסר וגם קנסות עד 200,000 לירות. הצעת החוק שלפנינו אינה מטפלת בעניין זה. היא מטפלת בעניין אחד ומיוחד, שהסביר אותו שר המסחר והתעשייה. הצעת החוק הזאת סותרת פרצה שנתגלתה בו. על כן מגוחך הדבר שדווקא חבר-הכנסת בדר, שמדבר על החרפת המלחמה בקרטלים, אומר: הבה ונחזיר חוק זה לממשלה.

למה בכלל דרוש למדינה חוק לרגולציה של הגבלים עסקיים? התשובה היא: כדי לשמור על זכויות הפרט, על זכות ההתחרות ההוגנת, על זכויותיו של המשק בכללו, וגם על זכות הצרכן, שלא יפול קרבן לקומבינציות של יצרנים או מספקי שירותים. מכאן הצורך באיסור המונופולין והקרטלים.

מאיך גיבא אין לאסור על הסדרים עסקיים איסור גמור, שהרי לעתים קרובות מושג על-ידי הסדר ייעול למשק. יכול להיות מושג גם פיקוח על מחירים על-ידי ההתאמה בין היצרנים או מספקי השירותים, ונמצא שהדבר הוא למעשה גם לטובתו של הצרכן.

החוק הוא איפוא פשרה בין שני הקצוות: הוא דורש רישום של הסדר כובל והחלטה על אישורו על-ידי המועצה לפיקוח על הגבלים עסקיים, על מנת שהמועצה,

בדצמבר 1962, הביאה הממשלה לכנסת תיקון לחוק האמור, בו הוכנסו כמה שינויים חשובים, שמטרתם היתה לתקן כמה מן הליקויים שבחוק המקורי, אשר הוציא מכלל תחולה, כפי שנאמר לעיל, כ-60% מכלל ענפי המשק.

אמנם בתיקון החדש, שנתקבל בכנסת ביום 6 באוגוסט 1963, צומצם מרחב הספקולציה של חברות גג, על-ידי כך שנקבע כי רק "הסדר שהצדדים לו הם חברה-אם וחברה-בת אחת בלבד — אינו הסדר כולל". משמעות הדברים, כי חברה-אם לא תוכל עוד לעשות הסכמים קרטליים, הנוגדים את אינטרס הציבור, בינה ובין חברות-בנות המסונפות לה, אלא עם אחת בלבד. כן בוטל הפטור האוטומטי לרשום הסדר כובל על-ידי חברות ממשלתיות. במקרה שהן עושות הסדר כזה. הפטור לגבי שיווק תוצרת חקלאית נשמר לשיווק הסי-טוני. הוצא ממנו הפטור לשיווק קימעוני.

התיקונים, שציינתי לעיל, היו בבחינת שיפור בחוק. אלא שכעת, עם הבאת התיקון החדש בחוק המונח לפנינו, — וכפי שציינתי, זהו תיקון בלתי-מהותי — מן הראוי היה למחוק לגמרי את הפטור הניתן לשיווק תוצרת חקלאית, וכן לחברה-אם בינה לבין חברה-בת שלה, גם אם היא "בת יחידה".

החקלאות בארץ-ישראל היתה, מראשיתה של תנועת שיבת-ציון, ילד טיפוחיו של העם. היו לכך סיבות רבות, ובראשן — הגעגועים במשך אלפיים שנה אל האדמה ואל עבודת האדמה, שמהן נקדעו והוחזקו מרו-חקים ממנה בכוח הזרוע, כמעט במשך כל ימי הגלות, בכל מקום בעולם. היה בחקלאות העברית, שקמה לתחייה, משום סמל וסימן לחיי אומה מתחדשת ומתקדשת. כל מצוות הדת והפולחן, כל חגי ישראל, היו קשורים ושזורים בחיי החקלאות בארץ. למעלה ממאה דורות חגגו, גם בתנאי אקלים זר לחלוטין, את חגי החקלאות העברית בנכד, שהיו חלק מהווי החיים.

החינוך לעמל כפיים, שהטיפו לו העליות הציוניות, אף הוא תרם הרבה לדבר. התורות הפסטוראליות, ספרי ז'ן ז'ק רוסו וטולסטוי סייעו לכך גם הן.

מלחמת ששת הימים ושיחרור שטחים נוספים של המולדת נותנים לקיומה של החקלאות היהודית ממד-חשיבות נוסף, שלא נרחיב עליו את הדיבור עתה. נצט-רך לתת על כך את דעתנו מתוך הבנה ואהבה לענף-כלכלה וענף-חיים זה. ואמנם, דואגים לקיום החקלאות ולשיגשוגה מוסדות שונים, מועצות ייצור ומועצות שיווק. עמדו לרשותה תמידי, וגם כיום, תקציבים גדולים ממקורות שונים.

בינתיים התחזקה החקלאות ופרשה כנפיה גם ליצוא, ולא בענף ההדרים בלבד. יש לשמוח על כך ולהתברך בזה. אך מתוך הדברים שאמרתי אני מגיע למסקנה הפוכה מזו של שר המסחר והתעשייה, שאמר ב-25 בדצמבר 1962, בעת הגשת תיקון מס' 2 לחוק ההגבלים: "הפרינציפ של פטור התוצרת החקלאית מהוראות החוק מוכרח איפוא להישאר".

לדעתי יש לבטל את הפטור, משום שלא טוב הדבר, אם חוק מחמיר כזה, גם בעונשין, עד 200,000 ל"י ושמונה חודשי מאסר — מוציא אוטומטית ענף שלם, מכובד וכבד-משקל בכלכלה, מן הצורך לעמוד לבדיקה ולבחינה ככל שאר הענפים.

הוועדה חקרה את הדרכים השונות של התפשטות הקר-טליציה בארץ וכיצד היא מתבטאת בייצור ובשיווק. היא הגיעה לידי מסקנה שהלקים רבים מענפי המשק מאורגנים בקרטלים, או שקיים בהם מונופולין. בהסתמ-כו על ממצאי ועדה זו הביע שר האוצר דאז את הדעה, שתוצאה מקרטליציה במשק נמנעת התחרות בין היצ-רנים, יש חשש לירידה בכמות התוצרת ואיכותה ולעלייה בהוצאות הייצור. הדבר עלול לחבל בכלכלת המדינה ובכשרו של המשק לעמוד בהתחרות בריאה, וכן עלול הדבר לגרום לעליית מחירים בלתי-מוצדקת.

החוק לא התכוון מלכתחילה לאסור הקמת קרטלים. הוא תבע כי יירשמו, כי יפקחו עליהם, והתכוון לאסורם במקרה שמועצת הקרטלים תמצא שקיומו של ההסדר הכובל עלול להזיק לכלכלה ולציבור הצרכנים.

החוק מטיל את חובת הרישום על המתארגנים בקרטל, וחובת פנייה לקבלת אישור והיתר. לפי נוסח החוק המקורי אין הוועדה פוסלת אוטומטית כל הסדר. היא בודקת אותו ורשאית לאשרו, אם תמצא כי אין בו פגיעה באינטרסים של הציבור. בתיקון מס' 2, שאושר בכנסת כעבור ארבע שנים, הורו למועצה שלא לאשר הסדר כובל אלא אם כן תהיה סבורה שהוא "לטובת הכלל". המועצה רשאית גם להעניק אישור זמני.

עקרונית היתה הכנסת מאוחדת בגישתה החיובית לחוק. כשהגיעו לפרטים פיצו חילוקי דעות יסודיים וחריפים בין אגפי הבית השונים. השתתפו בוויכוח רבים וטובים מבין חברי הכנסת דאז. סלע המחלוקת היה בסעיפים 8 ו-9, שהוציאו מכלל פיקוח החוק את התוצרת החקלאית, את החברות הממשלתיות והסדרים כובלים בין חברות לבנותיהן.

בסעיף 8 לחוק העיקרי נאמר: "הסדר שכל כבילותיו נוגעות לגידולי שדה, פירות, חלב ומוצרי חלב, בהמות, עופות ודגים, בשר, ביצים או דבש, להבדיל. ממוצריהם התעשייתיים, ושכל הצדדים לו הם יצרנים או משווקים, שההסדר חל עליו — אינו הסדר כובל". הסעיף הזה, שמשמעותו ברורה, הוציא מכלל תחולת החוק את כל ענפי החקלאות למיניהם ואת שיווקם.

בסעיף 9 לחוק העיקרי נאמר: "הסדר שכל הצד-דים לו הם חברות שהשליטה עליהן בידי הממשלה, או חברה ובנותיה, או בנות חברה אחת — אינו הסדר כובל".

נאמן עלי קודמי בראשות ועדת הכלכלה, ד"ר ב. אבניאל, שאמר בעת הדיון בחוק העיקרי את הדברים הבאים: "החוק כפי שהוא מוגש לנו כעת מוציא מראש 60% מכל הייצור המשקי; את כל הייצור והשיווק החקלאי; את כל המפעלים הממשלתיים, את כל המפ-עלים הקשורים בצורה זו או זו בקואופרציה, באיגודי העובדים ואת כל דרכי השיווק בתוצרת החקלאית". על יסוד זה הגיע למסקנה שהחוק הוא קטוע ובלתי-מושלם.

מר סוזאבי, שעמד, כאמור, בראש הוועדה שבדקה את עניני הקרטלים לפני הגשת החוק, קבע כי "החוק הזה אינו מונע התארגנות היכולה להוביל ליצירת מו-נופולים. החוק הזה קובע, שאם יהיה מונופול, יכול השר להטיל עליו פיקוח".

זה היה המצב בשעת חקיקת חוק הגבלים העס-קיים ב-1959. שלוש שנים וחצי לאחר מכן, ב-25

"שיניים" למניעת ניצול המונופולין לרעה, לשכלל את הטכניקה שבטיפול.

ייתכן שיש מקום לתיקונים נוספים בחוק, לאור הנסיון שנלמד בוודאי במשך שנים בנושא מרכזי וחשוב זה, שהעסיק את גורמי המשק ואת דעת הקהל במדינה בזמן חקיקת החוק המקורי והרבה זמן לפני זה. רצוי לטפל בכך, אם יועבר החוק לוועדה.

הי"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לחבר הכנסת בן-מאיר, אחרון המש-תתפים בוויכוח זה.

יהודה יעקב בן-מאיר (רוזנברג) (מפד"ל):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. אודה ולא אבוש שלא נהירה לי מטרת חוק זה, לא מתוך דברי ההסבר ולא מתוך דברי כבוד שר האוצר.

מטרתו העיקרית של התיקון המוצע, לפי הכתוב בדברי ההסבר, היא למנוע אי-בהירות בקשר לסעיף 18 לחוק העיקרי ולקבוע מפורשות שחובת הרישום אינה מוגבלת ל-15 יום הנקובים בחוק, אלא היא חובה נמשכת העומדת בתקפה גם לאחר תקופה זו, וכל עניין ה-15 יום אינו בא אלא לציין את הנקודה בזמן שבה מתחיל האדם לעבור על החוק באי-מילוי חובת הרישום.

עקרונית יש לברך על כל תיקון בחוק המונע אי-בהירות ואי-הבנה, ומשום כך היה נראה לי מתוך עיון בהצעת התיקון, שיש לחמוך בתיקון זה. אבל לאחר עיון בחוק העיקרי, אני חייב לומר, שעם כל הכבוד לא נראה לי שקיים כאן מקום או בסיס לאי-בהירות בקשר לסעיף 18, והתיקון המוצע אינו מתקן אלא מקלקל, בבחינת כל המוסיף הרי זה גורע.

בדברי ההסבר נאמר: "תישאר כמובן האחריות הפלילית בשל עבירה על הוראות סעיף 18, אך אי-אפשר יהיה לפעול נגד ההסדר עצמו והוא ימשיך להת-קיים מבלי שאושר על-ידי המועצה. במצב זה כדאי לפעמים למארגני ההסדר להסתכן בעונש חד-פעמי על העבירה, ובלבד שיימנע מהבאת ההסדר הכובל לביקור-תה של המועצה."

אינני מסכים כלל ועיקר לקביעה זו. גם אם נקבל את הטענה, אשר תיקון זה בא למנוע אותה, שעם עובר התקופה שנקבעה, 15 יום, תמה גם החובה לבצע פעולות אלה - אין משתמע מכך שאי-אפשר יהיה לפעול נגד ההסדר עצמו, שהרי סעיף 40 לחוק העיקרי קובע במפורש: "אדם שהוא צד להסדר כובל לא יעשה דבר שהסכים לעשותו ולא יימנע מעשות דבר שהסכים להימנע מעשותו על-פי אותו הסדר, אלא אם המעשה או המהדל הוא בהתאם להסדר כפי שאושר על-ידי המועצה או בהתאם לצו של יושב-ראש המועצה לפי סעיף 19 (ב)." מכאן יוצא באופן ברור שכל זמן שה-מועצה לא אישרה את ההסדר וכל זמן שלא הוגשה בקשה, בוודאי שהיא גם לא אושרה, שהרי אי-אפשר לאשר דבר שאינו קיים; כל זמן שהמועצה אישרה את ההסדר, הרי שהוא הסדר בלתי-חוקי, וכל אדם המבצע כל פעולה או הנמנע מלעשות פעולה לפי אותו הסדר עובר עבירה לפי סעיף 40.

העובר על הוראות סעיף 40 עובר עבירה יותר חמור-רה מאשר העובר על הוראות סעיף 18, שהרי סעיף 42 אומר: "העובר על הוראות סעיף 40 או על צו שניתן

מועצות הייצור והשיווק החקלאיות יגנו במידה המירבית על ענייני החקלאות, וחזקה על מועצת ההג-בלים והממונה על ההגבלים, שיידעו להבדיל ולהבחין בין הסדר מועיל להסדר מזיק, גם בחקלאות.

על המשק החקלאי להתאמן כיום ולעמוד בהת-חרות חפשית בשוקי הארץ. יש להימנע ככל האפשר מלכבול את ידיו באמצעות אכיפת זכויות מכירה בלע-דיות לאירגוני שיווק רבי-עוצמה. ועדות ממשלתיות וציבוריות רבות קבעו, לא פעם, כי קיים פער גדול בין המחיר שהמגדל מקבל בעד תוצרתו לבין המחיר שמשלם הצרכן. פער כזה אינו לטובת המשק. הוא פוגע בייעול החקלאות ורווחיותה, ומונע הוזלת המוצר החקלאי לצרכן.

לית מאן דפליג שהיסוד למשק יעיל הוא קיום התחרות חפשית. השארת סעיף בחוק ההגבלים העס-קיים, הפוסט מראש את שיווק התוצרת החקלאית מן החיוב לרשום הסדר כובל, משאיר פתח רחב לקיום קרטלים ומונופולים בענפים חיוניים ביותר של המשק, הנוגדים את טובת הציבור.

מלים אחדות לתיקון המובא לפנינו בסעיף 18 לחוק: הוא קובע כי החובה להגיש בקשת רישום הסדר כובל אינה מסתיימת בחמישה-עשר יום והיא עומדת בתקפה עד שתקויים. נראה לי שיש הצדקה לדרוש את התיקון. פלא, כיצד נעלם הדבר מעיני המחוקק בחוק המקורי. אך לא נראית לי הסיפה של סעיף 18, שהושי-ארה גם בתיקון, והיא: ההוראה הפוסטרת צדדים להסדר כובל מהגשת בקשה לרישום אם אחד הצדדים מילא חובה זו. הדבר פותח, לדעתי, פתח להתחמקויות.

נוסף על הסעיפים שכבר הזכרתי, אציין את הפרק בחוק המקורי הדין בעניין מונופולין. בתחום זה כלולים במדינה לא מעט מוצרים ושירותים. נציין את המונופולין בשירות התחבורה, המהווה בעיה כרונית ומוקד לסיכסוך כיום בלתי-פוסקים - שירות חיוני ביותר, בו לא הצליחה הממשלה, הנקראת לפקח עליה, להביא לידי מצב שהצי-בור יוכל לקבל את השירות שהוא זכאי לו.

הבה נראה מה נאמר בחוק ההגבלים העסקיים לגבי מונופולין. בסעיף 31 לחוק נאמר: "דאה הממונה שקיים מונופולין לגבי הספקת מוצר פלוגי או שירות פלוגי, וכי אלמלא המונופולין היתה רמת המחירים של אותו מוצר או שירות נמוכה מן הקיימת, או שהאיכות, דרכי הייצור או השיווק של אותו מוצר או שירות היו שפירים יותר, או שהכמות המסופקת של המוצר או השירות היתה גדולה יותר, רשאי הוא, באישור המועצה, להציע לשד המסחר והתעשייה לקבוע, בצו, הוראות בדבר מחירים מקסימליים, איכות, דרכי ייצור או הספקה של אותו מוצר או שירות, והשר רשאי לצוות כאמור."

יש להגדיר ביתר בהירות את המושג "מונופולין" ולהוסיף לו גבולות תחולה הן בשטחי הפעולה והן באחוזים מן השוק וההספקה. וכן יש להגביל בזמן את תוקף ההיתרים הזמניים שיושב-ראש המועצה להגבלים עסקיים רשאי להעניק בצו.

יש חפיפה בין תפקידי הממונה לבין תפקידי ועדת המחירים, למשל, שנאמר לי כי אין לה סטטוס בחוק.

אפשר שיש מקום לתקן סעיף זה בחוק ולהעניק לממונה יותר סמכויות לגבי מונופולין, כדי לתת לו יותר

סעיפיו ומי שמכיר את המציאות במשק הישראלי, ידע שעקרון בריא זה הוא כה מסוייג בחוק, שלמעשה הוא נשאר ללא הרבה תוכן ובלי הרבה נשמה.

הורתו ולידתו של עקרון איסור ההגבל העסקי היו בארצות-הברית. לכלכלנים רבים רואים בחוקים אלה של ארצות-הברית ובמיוחד בהיקפם ובחומרת ביצועם אחד היסודות החשובים לשיגשוגה הכלכלי של אותה מדינה ולדינמיות שלה במשק, בתעשייה ובחיי המסחר. וכך אומר A. D. Neale בספרו: The Anti-Trust Laws of the United States of America, בהוצאת אוניברסיטת קמברידג', ספר הנחשב לאחד הטובים בעולם בתחום זה: It is natural therefore to infer some connection between economic success and the existence of this special body of law - טבעי הוא להסיק שקיים קשר בין ההצלחה הכלכלית ובין קיומם של חוקים מיוחדים אלה.

אני מאמין שגם במדינת ישראל דרוש לנו חוק האוסר הגבלים עסקיים, כפי שאמנם קיבלנו, אבל חוק הרבה יותר רחב בהיקפו, חוק בעל שינויים, אשר תאפי' שונה לאכזף אותנו, חוק בלי כל הפרצות והסייגים הקיימים בחוק הנוכחי.

עם כל הכבוד, הייתי מבקש משר המסחר והתעשייה לבדוק את האפשרות של הכנסת שינויים רציניים בחוק, אשר, בין היתר, יאסור את קיומם של מונופולים, אלא אם כן ניתן אישור מטעם המועצה, וזאת רק בנסיבות מיוחדות ומוגבלות, ויחייב פירוק מונופולים קיימים, יגביל במידה רבה את הסיבות אשר בגללן יש לתת אישור להסדר כובל, ודבר אחרון - יחמיר את העונשים על עבירות כלכליות מסוג זה.

הי"ר ש. רוזן:

רשות הדיבור לשר המסחר והתעשייה, לתשובה.

שר המסחר והתעשייה פ. ספיר:

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. תשובתי תהיה קצרה ביותר: התיקון לחוק בא להבטיח דברים שלגביהם יש חשש כי אנשים שחייבים לקיים את החוק, אם לא יקיימו אותו - לא יוכלו לעמוד לדין בגלל החנינה שניתנה. כל יתר הדברים שנאמרו כאן אולי מקומם לבירור - על-ידי הצעה לסדר-היום, או על-ידי הבאתם לוועדת הכלכלה עוד לפני התיקון לחוק ובלי קשר עם זה. אולם, כמו בשאר העניינים הכלכליים, מותר ואולי גם חובה - אם כי אני לא חושב כך - להשתמש בכל הזדמנות לערוך דיון כללי בעניין. כאשר מסיימים את הדיון על התקציב בכנסת, לאחר דיון כלכלי גדול, למחרת מובא חוק השייך לתקציב, כדי להבטיחו, וה' דיון מתחיל מחדש.

יכולות להיות דעות שונות אם החקלאות צריכה להיות חפשיה, אבל מה זה שייך לתיקון טכני זה, האם זה כדי לגנוח שוב את הממשלה או את החקלאות בכך שהיא גהוית? אגב, מעירים לי, ואני בעצמי יודע, כי גם בעניינים אחרים יש עדיפות לחקלאות, לא רק ביש-ראל. בכל הוויכוח עם האנגלים בעניין השוק המשותף, הנושא המסעיר את חברי השוק יותר מאשר עניינים אחרים הוא עניין החקלאות.

מספר הערות לחברי הכנסת בדר, שהיה יכול להיות

על פי הסעיפים 31 או 33, דינו - מאסר 8 חודשים או קנס 200,000 לירות או שני העונשים כאחד. פה ודאי מדובר בעבירה נמשכת, וכל פעם שאדם פועל בצורה כל-שהיא לפי ההסדר הכובל אשר לא אושר על-ידי המועצה, הוא עובר על החוק לפי סעיף 40 וצפוי לעונש לפי סעיף 42. לעומת זאת העובר על הוראות סעיף 18 נענש רק לפי מה שנקבע בסעיף 43, המתייחס לאדם "העובר על הוראה אחרת של חוק זה", שלגביה קבע החוק עונש מאסר 4 חודשים או קנס 50,000 לירות או שני העונשים כאחד.

המסקנה המתבקשת היא, שהתיקון הזה בא לסרס את הכוונה המקורית של המחוקק בסעיף 18. כוונתו הייתה לקבוע חובת רישום תוך 15 יום, ומי שלא מילא חובה זו עבר עבירה לפי סעיף 43, שעליה אפשר להעמידו לדין. עבירה זו היא טכנית בלבד ואותה עובר האדם פעם אחת לגבי כל הסדר כובל, וזאת כאשר אין הוא רשם את ההסדר תוך 15 יום.

עיקר הסנקציה נגד הסדר כובל נמצאת בסעיף 40, אותו סעיף האוסר על אדם לבצע או לפעול לפי הסדר כובל אלא לאחר שההסדר אושר על-ידי המועצה. כל הסדר שלא אושר על-ידי המועצה הוא הסדר בלתי-חוקי במובן זה שמי שפועל לפיו עובר על סעיף 40 וצפוי לעונש לפי סעיף 42.

אין כל צורך לקבוע בחוק באמצעות התיקון המוצע שחובת הרישום ובקשת ההחלטה עומדת בתקפה גם לאחר 15 יום, משום שהדבר מובן מאליו מכוח סעיף 40. כל זמן שלא הוגשה בקשה וכל זמן שלא אושרה - ההסדר אינו חוקי. אדרבה, התיקון המוצע יאפשר להעמיד אדם לדין פעמים רבות על אותה עבירה של אי-רישום, שהיא ביסודה עבירה טכנית. יתר על כן, הואיל וחובת הרישום תעמוד בתקפה גם לאחר 15 יום, אך כבר לא תהיה צמודה למסגרת של זמן, הרי שלהלכה תיכף לאחר ריצוי העונש על אי-מילוי חובת הרישום, דקה אחת לאחר ריצוי העונש - עובר האדם החדש על אותה עבירה לפי סעיף 18. החובה קיימת והוא אינו ממלא אותה, ואפשר להעמידו מחדש לדין.

אני חושב שאסור לקבל דבר כזה לגבי עבירה טכנית. אסור שנעמיד אדם לפני אפשרות - אף אם היא רחוקה ולהלכה בלבד - שיועמד לדין על אותה עבירה טכנית יותר מפעם אחת. לעומת זה סעיף 40 מדבר על עבירה מהותית המתייחסת לפעילות לפי הסדר כובל בלתי-חוקי, ולכן בכל פעם שאדם יפעל לפי ההסדר הרי שהוא עובר עבירה חדשה וצפוי לעונש מכוח סעיף 42.

מכל הטעמים האלה אני מציע כי התיקון הזה ייבדק היטב בוועדה המתאימה כדי להיכנס אם אכן יש בו צורך.

אם מותר לי להעיר לגבי החוק עצמו, הרי התיקון המוצע הזה נראה לי כבלתי-חיוני ובלתי-רצוי ואני חושב שיש צורך בתיקונים רציניים ומהותיים בחוק עצמו. העקרון המונח ביסודו של חוק ההגבלים העסקיים הוא שמהות החוק והממשלה להבטיח התחרות חפשיה במשק ובחיי המסחר של המדינה ולמנוע מונופולין והסדרים כובלים המגבילים חופש זה. אני חושב שעקרון זה הוא בריא ונכון, אבל מי שקורא את החוק על כל

חוברת כ"ט, ישיבה קצ"ב, י"ד סיון תשל"א (7 יוני 1971)

— חוק ההגבלים העסקיים (תיקון מס' 3) (פ. ספיר, רוזן); חוק לתיקון תקנות-שעת-חירום (תשלומי חובה) (רוזן, פ. ספיר) —

אני מבקש להעביר את החוק לוועדת הכלכלה, ובזמן הדיון תוכל הוועדה להביא בחשבון את כל הרצונות של חברי הכנסת הרוצים לתקן דברים בהזדמנות זו.

היו"ר ש. רוזן:

נעבור להצבעה.

הצבעה

בדע ההצעה להעביר את הצעת חוק

ההגבלים העסקיים (תיקון מס' 3),

תשל"א—1971, לוועדת הכלכלה — רוב

נגד — מיעוט

ההצעה להעביר את הצעת חוק ההגבלים

העסקיים (תיקון מס' 3), תשל"א—1971,

לוועדת הכלכלה נתקבלה.

נוכח כאן כדי לשמוע את התשובה — אבל אין זה חשוב. אני מביא לתשומת-לבו שבשעתו הוצא צו שהכריז על הספקה של יותר מ-50 מוצרים כמונופול. אשר לטענה המופנית אלינו על קנסות קטנים בבית-המשפט, לא אנחנו קובעים או מתכוונים לקבוע מה צריך בית-המשפט לפסוק. אם נראה לנו שצריך לערער, אנו מערערים.

על חקלאות דיברתי ואין לי מה להוסיף. רצוני לומר לגבי דברים שהושמעו ושאלו הם חשובים, כי מתוך קריאה מהירה לא יכולתי לעקוב אחר כל הסעיפים וסעיפי-המשנה והפירושים שלהם בחוק. אני רק יכול לומר שאין כל מגיעה שבזמן הדיון בוועדת הכלכלה יובאו דברים אלה לפני הוועדה, ולא נתנגד שיתוקנו מספר דברים, מפני שאין לנו כל עניין לטשטש את רצוננו לשמור על חוק ההגבלים, ולפעמים נתונים אנו בוויכוחים לא-קלים.

ח. חוק לתיקון תקנות-שעת-חירום (תשלומי חובה), תשל"א—1971 * (קריאה ראשונה)

כ-3,150,000 לירות הוקצבו עד עתה לתמיכה במוסדות קיימים ולהקמת מוסדות חדשים, להכשרת כוח-אדם מקצועי ואקדמי בענף הטקסטיל, שיתרמו ללא ספק לקידום מקצועי רב בענף זה.

אירגון העובדים בענף הטקסטיל, המיוצג כאמור על-ידי נציג אחד במינהלת הקרן, מבקש להוסיף לו עוד נציג. הממשלה והיצרנים מסכימים לכך, בתנאי שיוגדל גם מספר נציגי היצרנים. בהתאם לכך מוצע התיקון לתקנה 28, לפיו יוגדל מספר נציגי העובדים במינהלת הקרן מאחד לשניים, ומספר נציגי היצרנים — מארבעה לחמישה.

אני מציע להעביר את הצעת החוק לדיון בוועדת הכספים, כי העניין כספי.

היו"ר ש. רוזן:

כיוון שאין רשומים לדיון על עצם החוק ועל מצב תעשיית הטקסטיל בהזדמנות חגיגית זו, אנו יכולים לגשת להצבעה.

הצבעה

ההצעה להעביר את הצעת החוק לתיקון

תקנות-שעת-חירום (תשלומי חובה),

תשל"א—1971 לוועדת הכספים — רוב

נגד — מיעוט

ההצעה להעביר את הצעת החוק לתיקון תקנות-

שעת-חירום (תשלומי חובה), תשל"א—1971,

לוועדת הכספים נתקבלה.

היו"ר ש. רוזן:

הישיבה הבאה מחר בשעה 16.00. ישיבה זו נעולה.

היו"ר ש. רוזן:

נעבור לחוק לתיקון תקנות-שעת-חירום (תשלומי חובה), תשל"א—1971, קריאה ראשונה. רשות הדיבור לשר המסחר והתעשייה.

שר-המסחר והתעשייה פ. ספיר:

אדוני הושב-ראש, כנסת נכבדה. החוק המוצע בא לתקן את תקנה 28 לתקנות-שעת-חירום (תשלומי חובה), תשי"ח—1958.

לפי תקנה 21 לתקנות האמורות רשאים שר המסחר והתעשייה, שר האוצר ושר העבודה להטיל היטל מחקר למען קידום המחקר או הכשרת כוח-אדם אקדמאי או מקצועי לצדכי תעשיית הטקסטיל וההלבשה. הסכומים הנגבים כהיטל מחקר כאמור מועברים לקרן מיוחדת שהוקמה לפי תקנה 27 לתקנות.

לפי תקנה 28 לתקנות מינו השרים מינהלה לקרן, המורכבת משלושה נציגי הממשלה, ארבעה נציגי היצרנים בענף הטקסטיל וההלבשה ונציג אחד של העובדים באותו ענף. מינהלה זו פועלת לפי הנחיות השרים והיא קובעת באישורם את דרכי השימוש בכספי הקרן.

הקרן האמורה באה לספק את הצורך המיוחד במחקר שימושי ובהכשרת כוח-אדם ליישום תוצאות המחקר בענף הטקסטיל. ההיטלים שמהם ניוונה הקרן הוטלו בהסכמת התאחדות בעלי התעשייה, שהכירה בחשיבותה של הבעיה. ההתמחות התעשייתית שתבוא בעקבות יישום המחקרים תתרום בודאי תרומה ניכרת לקידומה של תעשיית הטקסטיל ולביסוסה המשקי.

בתקופה שבין חודש מאי 1970 — דהיינו מאז הופעלה הקרן — ועד סוף פברואר 1971 נגבה היטל מחקר בסך כולל של 1,400,000 לירות. במקביל לאותו סכום הוקצבה למטרה האמורה סכום דומה מתקציב המדינה.

הישיבה נעלה בשעה 20.17.